

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut
Rakendusliku käitumisteaduse õppekava

Sandra Truija

Kui kavatsus ei saa teoks: valimiskäitumise toetamine SMS-põhise sekkumisega

When intention does not translate into action:

Supporting voting behaviour with an SMS-based intervention.

Magistritöö

Juhendaja: Andero Uusberg

Tartu 2026

Autori deklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud käesoleva magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on nõuetekohaselt viidatud.

Tehisintellekti kasutamine

Selle magistritöö koostamisel kasutasin generatiivse tehisintellekti rakendusi arutelupartnerina, et oma mõtteid korrastada ning abivahendina töö struktuuri täpsustamiseks, mõistete selgitamiseks, allikate otsimise suunamiseks, jooniste visuaalse vormi kavandamiseks ja kriitilise tagasiside saamiseks.

Tehisintellekti loodud teksti ei ole lõputöös esitatud minu kui autori originaaltekstina. Kõik sisulised valikud, analüüsid, tõlgendused ja lõplik sõnastus on minu tehtud. Kõik töös kasutatud teadusallikad ja andmed on minu kontrollitud ning iseseisvalt läbi töötatud.

Lühikokkuvõte

Valimisosalus ei ole ainult individuaalne käitumisvalik, vaid ka poliitilise esindatuse küsimus. Kui mõni ühiskonnarühm osaleb valimistel järjepidevalt vähem, võivad poliitilised otsused peegeldada ebaproportsionaalselt aktiivsemate valijate eelistusi. Eestis avaldub selline lõhe eriti selgelt 25–34-aastaste seas. Käesolev töö uurib, millised psühholoogilised ja käitumuslikud mehhanismid takistavad valimiskavatsuse elluviimist ning kuidas seda kavatsust sekkumisega toetada ja käitumiseks üle viia. Töö ühendab probleemikaardi, lahenduste kaardistuse ja mõju-uuringu üheks rakendusliku käitumisteaduse tervikuks. Varasema kirjanduse põhjal eristati kuus hääletamist takistavat tegurit: madal poliitiline mõjususe, madal poliitiline huvi, kavatsuse ja käitumise lõhe, sotsiaalsete normide tajumise, nõrk valimisharjumuse ning otsustamisraskus. Lahenduste kaardistuse põhjal valiti edasiseks testimiseks SMS-sõnum, sest see on ajastatav, skaleeritav ja madala marginaalkuluga ega eelda saajalt eelnevat registreerimist.

Mõju-uuring viidi läbi veebipõhise vinjetiekspriimendina 826 vastajaga, kes jaotati sünnikuupäeva alusel kolme tingimusse: neutraalne kontrollsõnum, deskriptiivset sotsiaalset normi rõhutav sõnum ning rakenduskavatsuse loogikal põhinev käivitav sõnum, mis suunas hääletamisplaani konkretiseerimisele. Sõnumite keskmist peamõju valimiskavatsusele ei ilmnenu. Keskmise leid oli tingimuslik: käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega sõltus vastaja varasemast valimisharjumusest ($B = -0,24$, $p < ,001$,) ja jäi oluliseks ka Bonferroni korrigeerimise järel. Sõnum oli tugevamalt seotud valimiskavatsusega nende vastajate seas, kelle varasem valimisharjumuse oli nõrgem. 18–34-aastaste alamvalimis ilmnenu sama suunaga muster, kuid see ei jäänud Bonferroni korrigeerimise järel oluliseks ning seda käsitletakse uurimuslikuna.

Tulemused viitavad, et SMS-sõnumi mõju on tingimuslik. See ei pruugi toimida universaalse mobiliseerimisvahendina, kuid võib olla asjakohane just siis, kui takistus seisneb kavatsuse elluviimises, näiteks nõrgema valimisharjumusega valijate puhul. See pakub konkreetse suuna edasiseks testimiseks. Olulisim piirang on sotsiaalmeedia kaudu kogutud mugavusvalim ja võimalik laeefekt, mistõttu järgmiseks sammuks on valimisperiodil läbiviidav randomiseeritud välikatse, mille tulemusmõõdikuks on kinnitatud hääletamine.

Märksõnad: valimiskavatsus, kavatsuse-käitumise lõhe, rakenduskavatsus, deskriptiivne sotsiaalne norm, valimisharjumuse, SMS-sekkumine, käitumuslik sekkumine

Abstract

Voter turnout is not only an individual behavioural choice but also a question of political representation. When some groups participate less consistently, political decisions may disproportionately reflect the preferences of more active voters. In Estonia, this gap is particularly visible among 25–34-year-olds. This thesis examines which psychological and behavioural mechanisms may prevent voting intentions from being realised and how such intentions can be supported through an intervention. Based on prior literature, six barriers to voting were identified: low political efficacy, low political interest, the intention–behaviour gap, perceived social norms, weak voting habit and difficulty making a choice. Based on the solutions map, an SMS message was selected for testing because it is timeable, scalable, low in marginal cost and does not require prior registration from the recipient.

The impact study was conducted as an online vignette experiment with 826 participants. Participants were assigned by birthdate to one of three conditions: a neutral control message, a message emphasising a descriptive social norm, or an action-planning message based on implementation intentions and aimed at concretising a voting plan. No average main effect of message condition on voting intention emerged. The central finding was conditional: the association between the action-planning message and voting intention depended on the respondent's prior voting habit ($B = -0.24$, $p < .001$) and remained significant after Bonferroni correction. The message was more strongly associated with voting intention among respondents with weaker prior voting habits. A similar pattern appeared in the 18–34-year-old subsample, but it did not remain significant after Bonferroni correction and is therefore treated as exploratory.

The findings suggest that the effect of an SMS message is conditional rather than universal. It may be relevant where the barrier lies in the realisation of intention, especially among voters with weaker voting habits. The main limitations are the social-media-recruited convenience sample and a likely ceiling effect. The next step is a randomised field experiment during an actual election period, with confirmed turnout as the outcome.

Keywords: voting intention, intention–behaviour gap, implementation intentions, descriptive social norms, voting habit, SMS intervention, behavioural intervention

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	3
Ülevaade.....	6
<i>Probleemi kaardistus</i>	9
Olukorrast riigis.....	9
Probleemikaart.....	10
Valimistel mitteosalemise põhjused	11
Madal poliitiline mõjususe ehk „valimine pole oluline”	11
Madal poliitiline huvi ehk „poliitika pole oluline“	12
Kavatsuse ja käitumise lõhe ehk „kavatsus ei saa teoks”	12
Valimine ei ole sotsiaalne norm ehk „valivad vaid üksikud“	13
Valimine pole harjumus	14
Ei suuda langetada valikut	14
<i>Lahenduste kaardistus</i>	15
Varasemad sekkumised valimisaktiivsuse tõstmiseks.....	17
SMS sõnum	19
<i>Mõju-uuring</i>	19
Meetodid.....	21
Valim ja värbamine	21
Uuringudisain.....	21
Mõõdikud	23
Andmete eeltötlus ja analüüsiplaan.....	23
Tulemused	24
Andmete kirjeldus ja jaotused.....	24
Normi- ja planeerimismehhanismi kontroll	27
Taustamuutujate seos valimiskavatsusega	28
Sõnumi mõju erinevused probleemikaardi tegurite lõikes.....	28
Tulemused noorte-täiskasvanute alamvalimis.....	30
Tulemuste kokkuvõte	33
<i>Järeldused ja edasine uurimine</i>	35
Töö panus.....	39
Praktilised järeldused.....	39
Edasised uurimissuunad.....	40
<i>Viited</i>	42
<i>Lisad</i>	46

Ülevaade

Probleem ja kontekst

Eesti valimiste andmed näitavad, et 25–34-aastaste valimisaktiivsus jääb järjepidevalt alla valijaskonna keskmise. 2025. aasta kohalike omavalitsuste volikogu valimistel oli üldine osalus 59,2%, kuid selles vanuserühmas ligikaudu 41,0%. See tähendab hinnanguliselt umbes 92 000 andmata häält. Käesolev töö uurib, millised psühholoogilised ja käitumuslikud mehhanismid takistavad kavatsuse elluviimist ning kuidas seda kavatsust sekkumisega toetada ja käitumiseks üle viia.

Rakendusliku käitumisteaduse protsess

Probleemi kaardistuses eristasin varasema teaduskirjanduse põhjal kuut hääletamist takistavat tegurit: madal poliitiline mõjususe, madal poliitiline huvi, kavatsuse ja käitumise lõhe, sotsiaalsete normide tajumise, nõrk valimisharjumus ning otsustamisraskus. Kaardistus näitas, et osa takistusi on seotud sügavamate hoiakutega, näiteks poliitilise usalduse või mõjusustundega. Teised takistused on praktilisemad: inimene ei mõtle hääletamist õigel hetkel läbi, tal puudub konkreetne plaan või valimine ei ole veel harjumuspärane tegevus.

Lahenduste kaardistuse põhjal valisin testimiseks SMS-sõnumi, sest see on ajastatav valimisperiodile, skaleeritav, madala marginaalkuluga ega eelda saajalt eelnevat registreerimist või rakenduse kasutamist. Mõju-uuringus testisin kolme sõnumiloogikat: neutraalset kontrollsõnumit, deskriptiivset sotsiaalset normi rõhutavat sõnumit ning hääletamisplaani konkretiseerimisele suunatud käivitavat sõnumit. Selline ülesehitus võimaldas hinnata, kas erineva sisuga sõnumid on seotud valimiskavatsusega ning lisaks uurisin, kas sõnumi seos valimiskavatsusega sõltub vastaja taustast, näiteks varasemast valimisharjumusest.

Mõju-uuringu põhitulemused

Mõju-uuring viidi läbi veebipõhise vinjetiekspärimendina 826 vastajaga. Osalejad jaotati sünnikuupäeva alusel kolme tingimusse. Peamine sõltuv muutuja oli valimiskavatsuse kõrgeim näitaja ehk vastaja tugevaim kavatsus hääletada ükskõik millisel hääletamisviisil.

Tulemused näitasid, et normi- ega käivitav sõnum ei suurendanud kogu valimis keskmist valimiskavatsust võrreldes neutraalse kontrollsõnumiga. Samuti ei leidnud toetust eeldus, et

normisõnum suurendab tajutud eakaaslaste osalust või et käivitav sõnum muudab hääletamisplaani mõõdetavalt konkreetsemaks.

Töö keskne leid oli tingimuslik: käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega sõltus vastaja varasemast valimisharjumusest. Käivitav sõnum oli tugevamalt seotud valimiskavatsusega nende vastajate seas, kelle varasem valimisharjumus oli nõrgem. Sama suunaga muster ilmnas ka 18–34-aastaste alamvalimis, kuid seal ei jäänud koosmõjud Bonferroni korrektsiooni järel statistiliselt oluliseks. Seetõttu käsitleti alamvalimi tulemusi uurimuslikena.

Töö tugevused ja piirangud

Töö tugevus seisneb probleemikaardi, lahenduste kaardistuse ja mõju-uuringu sidumises üheks rakendusliku käitumisteaduse tervikuks. SMS-sõnumit ei käsitletud ainult kommunikatsioonikanalina, vaid iga sõnum oli seotud konkreetse käitumusliku mehhanismiga. See võimaldas hinnata, millise takistuse puhul võiks lühike ja ajastatud sõnum olla asjakohane ning millise takistuse puhul jääb see tõenäoliselt liiga nõrgaks sekkumiseks.

Töö olulisim piirang on sotsiaalmeedia kaudu kogutud mugavusvalim. Vastajate valimiskavatsus ja varasem valimisharjumus olid kõrged, mistõttu võis esineda laaeffekt. Seetõttu tuleb sõnumite keskmise peamõju puudumist tõlgendada ettevaatlikult: see ei tähenda, et SMS-sõnumid päris valimiskontekstis ei võiks toimida, vaid et käesolevas valimis ja vinjetiekssperimendi tingimustes ei ilmnunud sõnumitingimuste keskmist peamõju. Täiendav piirang on see, et uuring mõõtis valimiskavatsust kui proksit käitumisele, mitte tegelikku hääletamist.

Praktilised ja teaduslikud järeldused

Tulemused viitavad, et SMS-sõnumi mõju ei ole universaalne, vaid tingimuslik. Hääletamisplaani konkretiseeriv sõnum võib olla asjakohane eelkõige siis, kui inimesel on valmisolek hääletada olemas või kujunemas, kuid valimine ei ole veel tugev harjumus.

Praktikutele tähendab see, et tuleks:

- testida käivitavat ehk hääletamisplaani konkretiseerivat sõnumit päris valimisperioodil,

- siduda SMS-sõnum konkreetse käitumusliku takistusega, mitte käsitleda seda üldise motivatsiooni sõnumina;
- arendada normisõnumit edasi pigem injunktiivse normi suunal, mis seostub vastaja lähimate inimestega, sest käesolevas uuringus deskriptiivne norm mõõdetud normitaju ei suurendanud;
- arvestada, et madala poliitilise mõjususe puhul ei ole lühike meeldetuletus tõenäoliselt piisav ning vaja on pikemaajalisi usaldust ja osalemise tähenduslikkust toetavaid lahendusi.

Edasised uurimissuunad:

- viia läbi päris valimisperioodil randomiseeritud välikatse, kus tulemusmõõdikuks on hääletamine;
- kasutada esinduslikku valimit, mis peegeldaks Eesti valijaskonna mitmekesisust
- testida eraldi sõnumi sisu ja ajastust, näiteks e-hääletamise alguses ning valimispäeva eel;
- hinnata, kas veebipõhises vinjettkatses ilmnenud tingimuslik muster avaldub ka tegelikus valimiskäitumises.

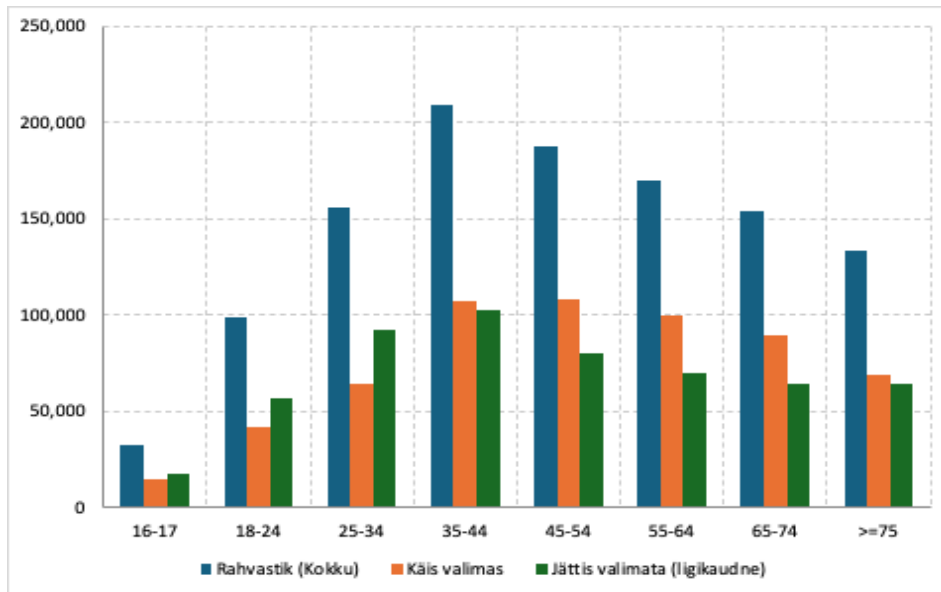
Probleemi kaardistus

Demokraatlikus ühiskonnas on hääletamine korruga poliitiline õigus, praktiline osalemisvõimalus ja kodanikuks olemise sümboolne väljendus. Ometi ei tähenda valimisõiguse olemasolu automaatselt osalemist. Madal või ebaühtlane valimisaktiivsus on ühiskondlik probleem, sest see võib mõjutada valimistulemusi ja kallutada poliitilist esindatust. Kui mõni vanuserühm osaleb valimistel süstemaatiliselt vähem, väheneb selle rühma häälte kaal ning seeläbi ka tõenäosus, et nende huvid ja eelistused kajastuvad poliitiliste otsuste kujundamisel. Seetõttu ei ole valimisosalus ainult individuaalne käitumisvalik, vaid ka esindatuse küsimus.

Olukorrast riigis

Eesti viimaste valimiste andmed näitavad sellist erinevust eriti selgelt vanuserühmade lõikes. 2025. aasta kohalike omavalitsuste volikogu valimistel osales 59,2% valimisõiguslikest isikutest, kuid 25–34-aastaste vanuserühmas jäi rahvastikupõhise ligikaudse arvestuse järgi osalusmäär 41,0% juurde, mis tähendab, et selles vanuserühmas jäi andmata ligikaudu 92 000 häält (Riigi valimisteenistus, 2026; Statistikaamet, 2026). Sama muster ilmnes ka 2021. aasta KOV valimistel, kus üldine valimisaktiivsus oli 54,8%, kuid 25–34-aastaste seas 44,2% (Riigi valimisteenistus, 2021). Vanuseline erinevus ei piirdu üksnes kohalike valimistega: 2023. aasta Riigikogu valimistel oli 25–34-aastaste valimisaktiivsus 55,0%, jäädes alla kõigile vanematele vanuserühmadele, näiteks 45–54-aastaste seas oli osalus 68,6% ning 55–64-aastaste seas 70,7% (Riigi valimisteenistus, 2026). Madalamat osalust ei saa seletada üksnes hääletamisviisi kättesaadavusega. Kui selle vanuserühma liikmed hääletavad, kasutavad nad aktiivselt digitaalseid hääletamisvõimalusi, näiteks 2025. aasta KOV valimistel anti 63,8% häältest elektrooniliselt (Riigi valimisteenistus, 2026). Pigem suunab see tähelepanu valimiskäitumise psühholoogiliste ja sotsiaalsete tegurite uurimise vajadusele. Kokkuvõtvalt tähendab osade ühiskonnagruppide madalam osalus seda, et poliitilised otsused võivad kujuneda ebaproportsionaalselt nende rühmade eelistuste põhjal, kes valimistel aktiivsemalt osalevad. Seetõttu ei ole nooremate täiskasvanute madalam valimisaktiivsus ainult ühe vanuserühma küsimus, vaid osa laiemast esindatuse probleemist. Kõrgem ja ühtlasem valimisaktiivsus tugevdab poliitilise süsteemi esinduslikkust: mida laiem ja mitmekesisem on valimistel osalejate ring, seda paremini saavad poliitilised otsused peegeldada ühiskonna eri rühmade vajadusi ja eelistusi.

Joonis 1. KOV 2025 vanusepõhine hääletamine ja ligikaudne andmata häälte jaotus

Märkus. Joonis illustreerib hääletanute ja rahvastikupõhiselt arvatud mittehääletanute jaotust vanuserühmade lõikes. Kuna vanuserühmade kaupa ei olnud kasutada ametlikku valimisõiguslike isikute arvu, tuleb mittehääletanute arvu käsitleda ligikaudse rahvastikupõhise hinnanguna, mitte ametliku valimata jätnute arvuna.

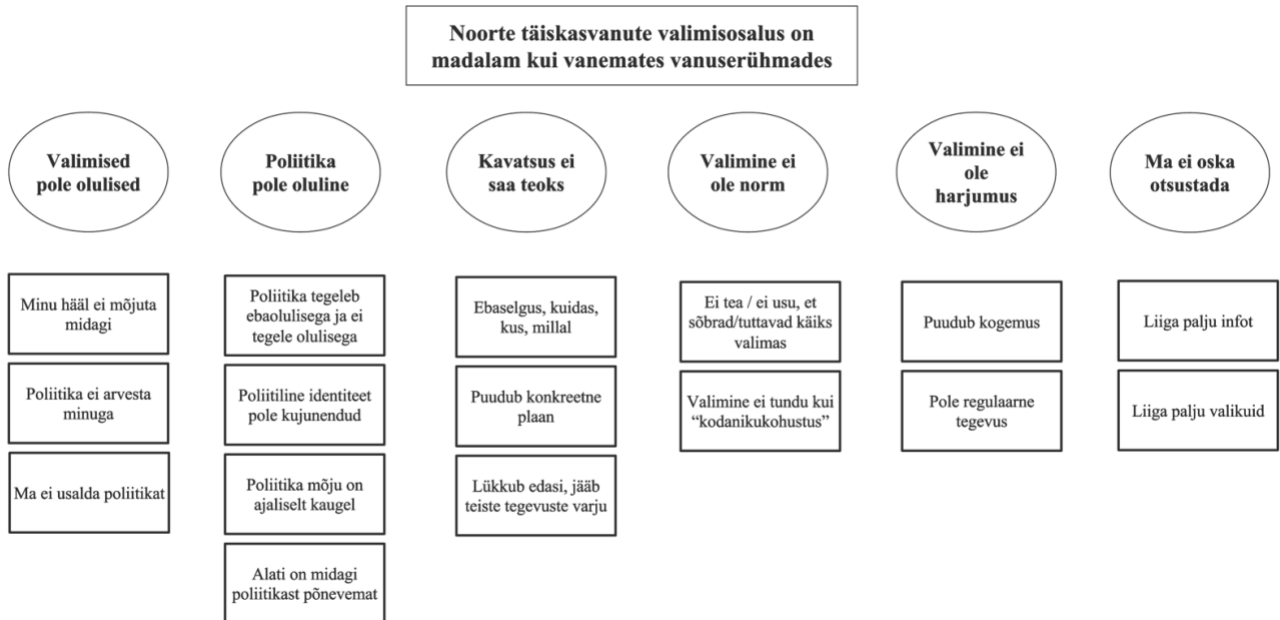
Käesolev töö uurib, millised käitumuslikud mehhanismid võivad toetada valimiskavatsuse elluviimist ning seeläbi valimisosalust. Töö pöörab tähelepanu noorematele täiskasvanutele, kelle valimisosalus on järjepidevalt madalam, kuid käsitleb uuritavaid psühholoogilisi mehhanisme laiemas täiskasvanud valimis. Selleks analüüsin valimisaktiivsust käitumisteaduslikus raamistikus, mis tähendab hääletamist takistavate peamiste psühholoogiliste ja käitumuslike tegurite kaardistamist varasema kirjanduse põhjal. Nende barjääride süsteemne mõistmine loob aluse lootustandvate lahenduste valimiseks ning nende mõju reaalseks testimiseks uuringus.

Probleemikaart

Järgnevalt koondan varasema kirjanduse põhjal peamised psühholoogilised ja käitumuslikud tegurid, mis võivad valimistel osalemist toetada või takistada. Probleemikaart (Joonis 2) annab nendest teguritest esmase tervikpildi ning näitab, et madalam valimisosalus ei tulene ühestainsast põhjusest, vaid kujuneb motivatsiooni, poliitilise mõjususe, sotsiaalsete normide, harjumuse, tähelepanu ja praktiliste takistuste koosmõjus (Blais, 2006; Smets & van Ham, 2013). Selline kaardistus hõlbustab probleemi terviklikku mõistmist ning aitab määratleda võimalikke sekkumissuundi. Järgnevalt avan probleemikaardil esitatud tegurid ülevaاتlikult ning seon need käesoleva töö uurimisfookusega.

Valimistel mitteosalemise põhjused

Joonis 2. Valimistel mitteosalemise probleemikaart

Märkus. Autori koostatud süntees varasemate uuringute ja teoreetiliste käsitluste põhjal.

Madal poliitiline mõjususe ehk „valimine pole oluline“

Osa noortest ei osale valimistel seepärast, et nad ei usu osalemise mõttekusse. Politoloogias nimetatakse seda madalaks väliseks poliitiliseks mõjususeks ehk usu puudumiseks, et institutsioonid reageerivad kodanike nõudmistele (Craig et al., 1990). Mõjususe puudumine avaldub kahel viisil: usuna, et üksiku valija panus on tühine ehk „minu hääl ei mõjuta midagi“, ja tunnetusena, et poliitilised otsused ei arvesta tavakodaniku huvidega ehk „poliitika ei arvesta minuga“. Sellist hoiakute mustri levikut kinnitavad ka empiirilised andmed. Näiteks pidas enamik Suurbritannia noortest oma poliitilise osalemise mõju ebatõenäoliseks ning tajus, et poliitiline süsteem ei ole neile vastutulelik (Henn et al., 2005). Seda tunnetust, et formaalne poliitika nendega ei arvesta, peegeldab ka noorte madal institutsionaalne usaldus ning eelistus osaleda pigem alternatiivsetes poliitilistes vormides nagu kogukonnaaktivism või petitioonid (Henn et al., 2005). Need hoiakud haakuvad psühholoogilise distantsi teooriaga, mille kohaselt, mida hüpoteetilisemalt inimene oma hääle mõju ja süsteemi usaldusvärsust tajub, seda kaugemal ja abstraktsemalt valimised talle psühholoogiliselt paiknevad, pärssides seeläbi reaalselt osalemist (Trope & Liberman, 2010).

Madal poliitiline huvi ehk „poliitika pole oluline“

Poliitiline huvi on üks järjepidevamaid valimisosalusega seotud tegureid (Smets & van Ham, 2013). Madala huviga inimestel võib valimistega seotud info jääda märkamata, isegi kui seda on keskkonnas rohkelt. Seda toetab poliitilise info omandamise käsitus, mille kohaselt eelnev poliitiline teadmiste tase ennustab tugevalt seda, kas inimene poliitilisi uudiseid üldse omandab, ületades nii haridustaseme kui ka meediakasutuse sageduse mõju (Price & Zaller, 1993).

Huvi puudumine ei pruugi siiski tähendada üldist ükskõiksust kõigi ühiskondlike küsimuste suhtes, vaid kitsamat tunnetust, et formaalne parteipoliitika on elukauge ega puutu inimesesse (Henn et al., 2005). See haakub psühholoogilise distantsi kontseptsiooniga. Psühholoogilise distantsi teooria kohaselt tõlgendatakse abstraktsemalt objekte, mis on ajaliselt, ruumiliselt, sotsiaalselt või hüpoteetiliselt kaugemal vahetust kogemusest (Trope & Liberman, 2010). Kohaliku omavalitsuse valimiste tagajärjed realiseeruvad sageli alles kuude või aastate pärast, mistõttu võivad valimised tunduda abstraktse sündmusena, millega ei kaasne konkreetset tegevusplaani. Sellele lisandub eelmises lõigus kirjeldatud hüpoteetiline distants ehk hääle mõju väiksus. Inimene võib küll abstraktselt nõustuda, et osalemine on oluline, kuid see ei realiseeru tingimata konkreetse käitumisena.

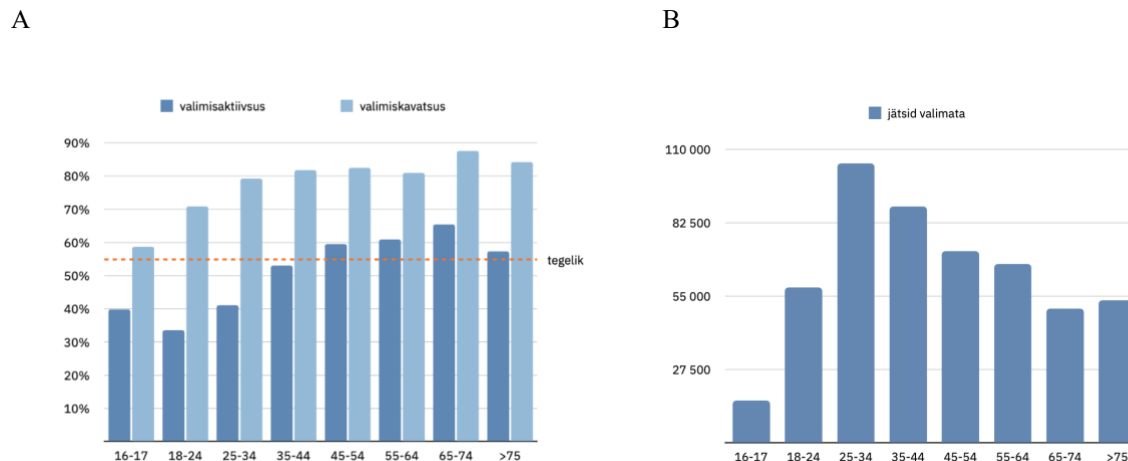
Kavatsuse ja käitumise lõhe ehk „kavatsus ei saa teoks“

Hääletamiskavatsuse olemasolu ei taga, et inimene tegelikult valima läheb. Sellist kavatsuse ja käitumise lahknevust kirjeldatakse käitumisteaduses kavatsus-käitumise lõhena (Sheeran & Webb, 2016). See on eriti iseloomulik käitumistele, mis ei ole harjumuspärased ega rutiinsed, ning valimistel osalemine kuulub täpselt sellesse kategooriasse. Kavatsuse elluviimist takistavad eelkõige kolm omavahel seotud probleemi: inimesed unustavad tegutseda, jätavad sobivad hetked kasutamata ning lükkavad otsuse edasi teiste igapäevategevuste tõttu (Sheeran & Webb, 2016). Inimesed, kellel puudub välja kujunenud eelistus ühel või teisel moel valimistel osaleda, on selle lõhe suhtes eriti haavatavad (Malhotra et al., 2011).

Eesti kontekstis viitab kavatsuse ja tegeliku osaluse lahknevusele Jüristo (2022) analüüs 2021. aasta KOV valimistest. Valimiskäitumise eel- ja järeluurings ilmnes, et nooremates täiskasvanute vanuserühmades oli deklareeritud valimiskavatsus märgatavalt kõrgem kui tegelik valimisaktiivsus. Eriti selgelt paistis see välja 25–34-aastaste seas, kus valimiste eel väljendatud kavatsus osaleda oli kõrge, kuid tegelik osalus jäi sellele oluliselt alla. Kuigi küsitlusandmeid ja

ametlikke valimisandmeid ei saa käsitleda samade inimeste jälgimisena, osutab nende kõrvutamise vanuserühma tasandil olulisele kavatsuse ja käitumise lahknevusele.

Joonis 3. Valimisaktiivsus, valimiskavatsus ja valimata jätnute arv vanuserühma järgi

Märkus. Paneel A näitab valimisaktiivsuse ja valimiskavatsuse võrdlust vanuserühmade lõikes. Paneel B näitab valimata jätnute arvu vanuserühmade lõikes. Joonised pärinevad Jüristo (2022) artiklist Tagasivaade valimistele.

Paljud potentsiaalsed valijad ei vaja seega niivõrd veenmist valimise tähtsuses, kuivõrd konkreetset tuge kavatsuse elluviimisel. Dale ja Strauss (2009) leidsid USA valimisandmete tuginedes, et isegi registreeritud valijate kõige levinum põhjus mitte hääletada ei olnud motivatsioonipuudus, vaid ajapuudus ja valimispäeva ajakavasse mittepanemine. Rakenduskavatsuse moodustamine, see tähendab vastuse andmine küsimustele millal, kus ja kuidas, suurendab oluliselt tõenäosust, et kavatsus käitumiseks realiseerub (Gollwitzer, 1999).

Valimine ei ole sotsiaalne norm ehk „valivad vaid üksikud“

Valimistel osalemine ei pruugi realiseeruda isegi siis, kui inimesel puuduvad sisulised vastuargumendid, sest osalemine ei tundu sotsiaalselt tavapärase ega oodatud. Sotsiaalsed normid mõjutavad käitumist kahel eri viisil. Deskriptiivsed normid kirjeldavad seda, mida inimene usub teisi tegelikult tegevat, samas kui injunktiivsed normid väljendavad tajutud ühiskondlikku ootust selle kohta, kuidas peaks käituma (Cialdini et al., 1991). Valimiskontekstis tähendab madal deskriptiivne norm seda, et inimene ei usu, et tema jaoks olulised inimesed käivad valimas. Kui valimine ei tundu tavapärase käitumise, võib see vähendada ka inimese enda motivatsiooni osaleda. Injunktiivse normina on valimistel osalemine seotud kodanikukohustuse tundega ehk arusaamaga, et hääletamine on õige või vajalik käitumine. Kodanikukohustus on varasemates

uuringutes üks järjepidevamalt kinnitust leidnud valimisosaluse ennustajaid (Smets & van Ham, 2013).

Valimine pole harjumus

Valimistel osalemine ei kujune harjumuseks iseenesest. Harjumused kujunevad korduva käitumise kaudu stabiilses kontekstis, kuid valimistel osalemine ei vasta hästi kummalegi tingimusele, need toimuvad iga paari aasta tagant ning muutuda võivad nii kandidaadid, valimispäev kui ka jaoskond (Lally et al., 2010). Valimas käimine ei pruugi olla osa inimese igapäevasest rutiinist isegi kogunud valijate puhul. Dale ja Strauss (2009) on võrrelnud seda pigem auto õlivahetusega, inimene, kes on auto ostnud, ei vaja veenmist õlivahetuse mõttekuses, vaid meeldetuletust selle õigeaegseks tegemiseks. Seetõttu ei ole valimine harjumus samas tähenduses nagu igapäevane automaatkäitumine. Sama loogika järgi võivad juba osalushuvi näidanud kodanikud vajada käitumise sooritamise hetkel pigem tähelepanu juhtimist kui täiendavat motiveerimist (Dale & Strauss, 2009).

See ei tähenda, et harjumus oleks ainus tee hääletamiseni, kuid varasem valimiskogemus on osalusmusteri kujunemisel siiski oluline. Varasem osalemine ennustab tulevast osalemist ning iga valimiskogemus suurendab tõenäosust osaleda ka järgmisel korral (Gerber et al., 2003). Inimestel, kelle osalus ei ole korduva käitumise kaudu kinnistunud, võib hääletamine olla eriti haavatav unustamise, edasilükkamise ja konkureerivate tegevuste suhtes. Nii seostub harjumuse puudumine otseselt kavatsuse ja käitumise lõhega, kus inimene võib küll kavatseda valima minna, kuid ilma kinnistunud rutiini või meeldetuletuseta ei pruugi see kavatsus teoks saada (Sheeran & Webb, 2016).

Ei suuda langetada valikut

Valimistel osalemine eeldab, et inimene suudab orienteeruda paljude kandidaatide, erakondade ja poliitiliste platvormide seas ning teha nende vahel kaalutletud valiku. Infokoormus tekib olukorras, kus info hulk ületab inimese töötlemisvõimekuse; selle tulemusel võib otsuse kvaliteet langeda või otsus edasi lükkuda (Eppler & Mengis, 2004). Valimiskontekstis võib selline keerukus avalduda olukorras, kus kandidaate on palju, nende platvormid on üldsõnalised, raskesti võrreldavad või eri allikates vastandlikult kajastatud. Kuigi otsest empiirilist tõendust selle kohta, et valijad kogevad valimisolukorras infokoormust, napib, on teoreetiliselt põhjendatud eeldada, et valiku keerukus võib osalust pärssida.

Valiku objektiivse keerukuse kõrval võib rolli mängida ka inimese hinnang oma poliitilisele kompetentsile. Politoloogias eristatakse välist ja sisemist tajutud poliitilist mõjusust: väline mõjusust puudutab usku, et poliitiline süsteem reageerib kodanike eelistustele, sisemine mõjusust aga inimese hinnangut oma võimele poliitilisi protsesse mõista ja neis osaleda (Craig et al., 1990). Madal sisemine mõjusust võib infokoormuse mõju süvendada: inimene ei pruugi üksnes seista silmitsi keeruka valikuga, vaid võib kahelda ka oma suutlikkuses seda valikut adekvaatselt teha.

Probleemikaart näitab, et valimistel mitteosalemist ei saa seletada ühe teguriga. Osa barjääre on seotud sügavamate hoiakute ja motivatsiooniga, näiteks poliitilise huvi, usalduse või poliitilise mõjususe tajuga. Teised barjäärid puudutavad pigem kavatsuse elluviimist: tähelepanu hajub, valimine ei ole harjumuslik, puudub konkreetne hääletamisplaan või valikut on keeruline langetada. Käesoleva töö mõju-uuring keskendub neist eeskätt neile mehhanismidele, mida on võimalik lühikese ja ajastatud sekkumisega realistlikult toetada.

Lahenduste kaardistus

Probleemikaardis kirjeldatud tegureid saab mõjutada eri tasandi lahendustega. Sügavamad hoiakud, näiteks poliitiline huvi, usaldus või poliitilise mõjususe tajus, eeldavad tõenäoliselt pikemaajalisi lähenemisi, nagu kodanikuõpetus, poliitilise kultuuri kujundamine või institutsionaalsed muutused. Käesolev töö keskendub lühiajalistele sekkumistele, mille mõju on empiirilisel hinnatav ühe uuringu raames ning mida on võimalik rakendada ühe valimisperioodi jooksul. Varasem valismobilisatsiooni kirjandus pakub selleks kolme asjakohast sekkumisloogikat: valimiste õigel hetkel meeldetuletamine (Dale & Strauss, 2009; Malhotra et al., 2011), sotsiaalse normi esiletoomine (Gerber & Rogers, 2009) ja hääletamisplaanide kujundamine (Nickerson & Rogers, 2010).

Tabel 1 kaardistab valimisosaluse toetamise võimalusi käesoleva mõju-uuringu kontekstis. Tabeli eesmärk ei ole võrrelda kõiki lahendusi samaväärsete alternatiividena, vaid näidata lahenduste skoopi: alates laiematest poliitilistest ja süsteemsetest meetmetest kuni konkreetsete kommunikatsioonikanaliteni. Selline kaardistus aitab kokkuvõtvalt näidata, miks käesolev mõju-uuring keskendub lühiajalisele, ajastatavale ja skaleeritavale käitumuslikule sekkumisele.

Tabel 1

Valimisosaluse toetamise võimaluste kaardistus.

Sekkumistüüp	Mõju tõendatus	Skaleeritavus	Ajastatavus	Kulu	Lühihinnang käesoleva töö seisukohalt
Poliitiline kampaania, parteireklaam ja debatid	Kaudne / raskesti eristatav	Kõrge	Keskmine	Kõrge	Võib mõjutada hoiakuid, poliitilist huvi ja identiteeti, kuid mõju on raske eristada teistest kampaaniateguritest. Ei sobi hästi lühikese käitumusliku sekkumise mõju testimiseks.
Riiklik kommunikatsioonikampaania, nt „Tule valima“	Eestis empiiriliselt teadmata	Kõrge	Keskmine	Kõrge	Skaleeritav ja institutsionaalselt sobiv, kuid võib hajuda pikema perioodi peale ega pruugi kavatsust konkreetsel hääletamishetkel aktiveerida.
Kohustuslik valimisosaluse, seadusandlik meede	Ei ole võrreldav käitumusliku sekkumisena	Kõrge	Ei kohaldu	Ei kohaldu	Süsteemne meede, mis võib mõjutada osalust, kuid ei ole käitumisteaduste raamistikus sekkumine, ega sobi käesolevasse mõju-uuringusse.
Ukselt-uksele kontakt	Kõrge	Madal	Kõrge	Kõrge	Kirjanduse põhjal mõjus sekkumisvorm, kuid ressursimahukas ja raskesti skaleeritav suurele sihtrühmale (Gerber & Green, 2000).
Telefonikõne	Keskmine	Keskmine	Kõrge	Kõrge	Võimaldab toetada hääletamisplaani kujundamist, kuid eeldab otsekontakti, on ajamahukas ja kulukas (Nickerson & Rogers, 2010).
Otsepost	Keskmine	Kõrge	Madal	Keskmine	Sobib meeldetuletuseks või normi esiletoomiseks, kuid võib valimisperioodi infomüra märkamatuks jääda (Gerber & Rogers, 2009).
E-kiri	Piiratud / sihtrühmast sõltuv	Kõrge	Keskmine	Madal	Madala kuluga, kuid eeldab sageli eelnevat registreerimist või olemasolevat kontaktibaasi ning võib jõuda eelkõige juba motiveeritud valijateni.
Mobiilirakenduse teavitust, nt Eesti äpp	Valimiskontekstis teadmata	Keskmine	Kõrge	Madal	Võimaldab ajastatud teavitust, kuid eeldab rakenduse allalaadimist, kasutamist ja teavituste lubamist.
SMS-sõnum	Keskmine / tingimuslik	Kõrge	Kõrge	Madal	Ühendab skaleeritavuse, ajalise täpsuse ja madala marginaalkulu. Ei eelda saajalt rakenduse kasutamist ega eelnevat registreerimist, kuid mõju sõltub sõnumi sisust, sihtrühmast ja valimiskontekstist. (Dale & Strauss, 2009; Malhotra et al., 2011; Bergh et al., 2021; Hirvonen et al., 2024).

Märkus. Tabelis esitatud hinnangud põhinevad autori sünteesil varasemast kirjandusest ja käesoleva mõju-uuringu sobivuskriteeriumitest. Tabel ei esita lahendusi paremusjärjestusena, vaid kaardistab eri tasandi võimalusi, hinnangud on suhtelised ega väljenda täpset efektiivsust.

Järgnev kirjanduse ülevaade ei ava kõiki tabelis kaardistatud sekkumisvorme võrdselt. Poliitilised kampaaniad ja seadusandlikud meetmed jäävad käitumusliku sekkumise raamistikust välja. Ülevaate fookuses on isiklikud sekkumised kui empiiriline võrdluspunkt ning sõnumipõhised sekkumised, mille mõju on testitud nii Ameerika Ühendriikides kui ka Euroopas.

Varasemad sekkumised valimisaktiivsuse tõstmiseks

Valimismobilisatsiooni kirjandus näitab, et kõige mõjusamad sekkumised on sageli isiklikud, kuid nende praktiline piirang on madal skaleeritavus. Isiklik ükselt-uksele kontakt on varasemates väliekperimentides suurendanud valimisosalust märkimisväärselt, samas kui vähem isiklikud sekkumised, näiteks telefonikõned või otsepost, on avaldanud nõrgemat mõju (Gerber & Green, 2000). Seetõttu tekib mõju-uuringu seisukohalt praktiline küsimus, kas vähem kulukad ja paremini skaleeritavad kanalid võivad teatud tingimustel samuti valimiskäitumist toetada.

Üks selline sekkumisvariant on märgatav meeldetuletus. Selle lähtekoht on, et paljud registreeritud valijad ei vaja enam veenmist valimise väärtuses, vaid piisavalt märgatavat meeldetuletust, mis aitab olemasoleva kavatsuse õigel hetkel käitumiseks muuta. SMS-põhises eksperimendis suurendas tekstisõnum valimisosalust ligikaudu 2–3 protsendipunkti võrra, näidates, et ka mitteisiklik pöördumine võib mõjuda, kui see on piisavalt märgatav (Dale & Strauss, 2009). Sama loogikat testiti edasi rangemas vormis nn külmade tekstisõnumitega ehk sõnumitega inimestele, kellega ei olnud enne sõnumi saatmist täiendavat kontakti loodud. Tulemused viitasid positiivsele, kuid tingimuslikule efektile: mõju varieerus valijate varasema osalusajaloo ja valimiste kognitiivse kättesaadavuse järgi (Malhotra et al., 2011). See viitab, et SMS-i mõju ei ole universaalne, vaid võib avalduda eeskätt valijate seas, kellel on teatav valmisolek juba olemas.

Euroopa kontekstis kinnitavad kaks uuringut, et SMS-meeldetuletuse mõju ei tule niivõrd selle sisulisest argumentatsioonist, kuivõrd kavatsuse aktiveerimisest õigel hetkel ja õige sihtrühma seas (Bergh et al., 2021; Hirvonen et al., 2024). Norra kohalike valimiste eksperimendis toimusid tekstisõnumid eriti hästi alla 30-aastaste noorte ja immigrantide seas. Autorite tõlgenduse järgi võis SMS toimida eelkõige nende valijate seas, kes olid valimistest üldjoontes teadlikud, kuid kelle tähelepanu valimistele oli ebapüsiv (Bergh et al., 2021). Sama loogika haakub ükskõiksuse läve kontseptsiooniga, mille järgi mobiliseerimise sekkumised mõjutavad eelkõige neid kodanikke, kelle valimisosalus on ebakindel ja paikneb osalemise ning mitteosalemise piiril (Arceneaux & Nickerson, 2009). Soome maakondlike valimiste riiklikus välikatses ilmnis sarnane muster:

tekstisõnumid mobiliseerisid peamiselt madala ja keskmise hääletamistõenäosusega 18–29-aastaseid noori valijaid ning kolmest testitud sõnumitüübist toimis kõige paremini lihtne neutraalne meeldetuletus (Hirvonen et al., 2024).

Meeldetuletuste kõrval on valimismobilisatsiooni kirjanduses testitud ka sotsiaalsete normide mõju. Normidele tuginev sekkumisloogika eeldab, et inimese valimiskäitumist võib mõjutada see, kui tavapärasesena ta teiste inimeste osalemist tajub. Kirjapõhises eksperimendis suurendasid kõrget eeldatavat valimisosalust rõhutavad sõnumid valimiskavatsust rohkem kui madalat osalust rõhutavad sõnumid; eriti tundlikud olid sellistele sõnumitele harvem valimas käivad kodanikud (Gerber & Rogers, 2009). Normipõhiste sekkumiste puhul tuleb siiski eristada neutraalset normi esiletoomist ja sotsiaalse surve kasutamist. Teated, mis avalikustasid inimeste enda ja naabrite varasema hääletamiskäitumise, tõstsid osalust väga tugevalt, kuid selline lähenemine tugineb häbitundele ja avalikkuse survele ega sobi neutraalse riikliku kommunikatsiooni aluseks (Gerber et al., 2008).

Järgmine asjakohane sekkumisloogika on rakenduskavatsuste aktiveerimine ehk hääletamisplaani konkretiseerimine. Selle kohaselt ei piisa üksnes kavatsuse olemasolust, vaid inimest võib toetada see, kui ta mõtleb läbi, kus ja millal ta hääletab. Telefonipõhises eksperimendis suurendas hääletamisplaani kujundamist toetav kõne osalust nende seas, kellega kontakt saadi, 4,1 protsendipunkti võrra. Mõju oli tugevam ühe valimisõigusliku inimesega leibkondades, kus osalus kasvas 9,1 protsendipunkti; mitme valimisõigusliku inimesega leibkondades sama mõju ei ilmnenud. Seda on tõlgendatud nii, et mitme valijaga leibkondades võib hääletamisplaani kujuneda sagedamini orgaaniliselt, näiteks koduse arutelu kaudu. Oluline on, et mõju tulenes konkreetse plaani tegemisest, mitte lihtsalt kavatsuse kohta küsimisest (Nickerson & Rogers, 2010). Valimiskäitumise kontekstis on see mehhanism eriti asjakohane, sest valimas käimine ei ole rutiinne tegevus ning võib kergesti jääda teiste igapäevaste kohustuste varju (Dale & Strauss, 2009).

Kokkuvõtvalt joonistab kirjandus tingimusliku pildi. Isiklikud sekkumised on jätkuvalt kõige mõjusamad, kuid on ressursimahukad ega skaleeru suurele sihtrühmale (Gerber & Green, 2000). Sõnumipõhised sekkumised toimivad eelkõige siis, kui need on ajastatud valimisperioodi ja jõuavad sihtrühmani, kellel on olemas vähemalt üldine valmidus hääletada. Enamiku nende sekkumiste mõjud jäävad mõne protsendipunkti juurde, kuid kohalike omavalitsuste valimiste

tasandil võib selline tõus tähendada kümnetes tuhandetes lisahääli. Koos probleemikaardiga viitab see kolmele tingimusele, millele peab mõju-uuringu jaoks valitud sekkumisvorm vastama: skaleeritavus suurele sihtrühmale, ajastatavus valimisperiodile ning võimalus testida probleemikaardist esile tõusnud mehhanisme. Nende kriteeriumide alusel on käesoleva töö jaoks sobivaim sekkumisvorm SMS-sõnum, sest see võimaldab testida tähelepanu suunamist, sotsiaalse normi aktiveerimist ja hääletamisplaani konkretiseerimist hetkel, mil hääletamine on praktiliselt võimalik.

SMS sõnum

Eesti kontekstis on SMS-il eeliseid võrreldes mitme teise digitaalse kanaliga. Osa alternatiivseid lahendusi eeldab kasutajalt eelnevat aktiivsust. Näiteks Euroopa Parlamendi 2024. aasta valimiste lehel oli võimalik registreeruda valimismeeldetuletuse saamiseks, kuid selline lahendus jõuab eelkõige inimesteni, kes on juba piisavalt motiveeritud, et end ise meeldetuletuse saajaks märkida (European Parliament, 2024). Lisaks on Eestis kasutusel Eesti äpp, mida kasutatakse riiklike teavituste edastamiseks, kuid see eeldab rakenduse allalaadimist, sisselogimist ja teavituste lubamist. Riigi Infosüsteemi Ameti andmetel oli äpil 2026. aasta aprilli alguse seisuga 260 000 allalaadimist, kuid see arv ei pruugi võrduda aktiivsete kasutajatega ega kata kogu valijaskonda (RIA, 2026). SMS ei eelda rakenduse allalaadimist ega eelnevat registreerimist ning võib seetõttu sobida paremini juhul, kui eesmärk on jõuda ka nende inimesteni, kes ei ole end ise valimisteemalise kommunikatsiooni sihtrühmaks määratlenud.

Käesoleva mõju-uuringu jaoks on SMS sobiv kanal eelkõige praktilistel põhjustel: see on ajastatav, skaleeritav ja madala marginaalkuluga. Samuti võimaldab SMS lühikese valimisteavituse kaudu testida neid mehhanisme, mis tõusid esile probleemikaardi ja valimismobilisatsiooni kirjanduse põhjal: tähelepanu suunamist, sotsiaalse normi esiletoomist ja hääletamisplaani konkretiseerimist.

Mõju-uuring

Käesoleva mõju-uuringu eesmärk on hinnata, kas erineva sisuga SMS-sõnumite korral erineb vastajate valimiskavatsus, ning milliste psühholoogiliste mehhanismide kaudu see erinevus

kujuneb. Küsimus ei ole ainult selles, kas sõnumi järel on valimiskavatsus kõrgem, vaid ka selles, kas sõnum mõjutas seda barjääri, mida ta oli mõeldud mõjutama.

Sellest lähtudes sõnastan uurimisküsimused järgmiselt.

U1. Kas erineva sisuga SMS-sõnumid on seotud erinevustega valimiskavatsuses?

Selle küsimusega hindan sõnumite üldist mõju valimiskavatsusele. Kui normisõnum või käivitav sõnum toimib kavandatud viisil, peaks see väljenduma kõrgemas valimiskavatsuses võrreldes kontrolltingimusega.

U2. Kas normisõnumi saanud vastajad hindavad eakaaslaste valimisosalust teisiti kui kontrollisõnumi saanud vastajad?

U2 kontrollib normisõnumi sihitud mehhanismi. Kui sõnum tõstab esile eakaaslaste osalemise, peaks see muutma ka vastaja hinnangut sellele, kui tavapärane on valimistel osalemine tema eakaaslaste seas.

U3. Kas käivitava sõnumi saanud vastajate valimiskavatsus on konkreetsema hääletusviisi suhtes selgemalt eristunud?

U3-ga uurin planeerimismehhanismi. Kui sõnum aitab kavatsust konkretiseerida, peaks vastaja hinnangutes üks hääletusviis teistest selgemalt esile tõusma.

U4. Kas sõnumite seos valimiskavatsusega erineb sõltuvalt probleemikaardis kirjeldatud taustateguritest?

See küsimus võimaldab hinnata, kas sõnumid toimivad erinevalt sõltuvalt vastaja varasemast valimisharjumusest, poliitikahuvist, poliitilisest mõjususest või muudest probleemikaardis käsitletud teguritest.

U5. Millised probleemikaardis kirjeldatud taustategurid on seotud valimiskavatsusega?

Selle küsimusega uurin, millised probleemikaardis kirjeldatud tegurid on seotud sellega, kui tugev on vastaja valimiskavatsus.

Meetodid

Valim ja värbamine

Viisin läbi veebipõhise vinjetiekspriimendi, milles osales kokku 826 vastajat. Osalejad värbasin sotsiaalmeedia kaudu mugavusvalimi põhimõttel. Tegemist ei olnud esindusliku valimiga, mistõttu ei saa tulemusi üksühele üldistada kogu Eesti valimisealisele elanikkonnale. Valim oli vanuselisel ebaühtlane ja kaldu nooremate vastajate poole. 25–34-aastased moodustasid suurima rühma (n = 369; 44,7%) ning kuni 34-aastaseid vastajaid oli kokku 475 ehk 57,5%. Põhianalüüsid viisin läbi kogu valimil ning tulemuste mustrit kontrollisin täiendavalt 18–34-aastaste alamvalimis.

Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning vastajatel oli võimalik küsimustik igal hetkel katkestada. Andmeid käsitlesin anonüümselt ning analüüsid kasutasin ainult koondatud tulemusi. Uuringus esitatud vinjett ja SMS-sõnumid olid hüpoteetilised katsematerjalid ega olnud seotud tegeliku valimiskommunikatsiooniga.

Uuringudisain

Uuringus kasutasin ühefaktorilist kolme tingimusega katsedisaini, milles iga osaleja puutus kokku ainult ühe sõnumiversiooniga. Selline disain võimaldab hinnata sõnumitingimuste mõju gruppidevahelises kontrollitud võrdluses. Osalejate jaotamine tingimustesse toimus sünnikuupäeva alusel. Kuu 1.–10. päeval sündinud vastajatele kuvati kontrollisõnum, 11.–20. päeval sündinutele normisõnum ning 21.–31. päeval sündinutele käivitav sõnum. Selle lähenemise eeldus oli, et sünnikuupäev ei ole süstemaatiliselt seotud uuritavate taustatunnustega, seda kontrollisin ka enne põhiliste uurimisküsimuste testimist gruppide võrreldavuse analüüsides.

Kõigile osalejatele esitati esmalt lühike stsenaarium, milles paluti kujutada ette tavapärasest nädalat olukorras, kus kohalike omavalitsuste valimiste eelhääletamine on alanud ja pühapäeval on valimispäev. Stsenaarium oli kõigis kolmes tingimuses identne ning varieerus ainult sellele järgnenud SMS-sõnum.

Osalejatele esitatud stsenaarium oli järgmine:

Kujuta ette, on tavapärase nädal su elus ning alanud on kohalike omavalitsuste valimised.

Esmaspäeval algas eelhääletamine ja pühapäeval on valimispäev.

Nüüd kujuta ette, et näed oma telefonil sõnumit Vabariigi Valimiskomisjonilt:

Seejärel kuvati vastajale tema tingimusele vastav sõnum ning pärast seda täitis vastaja küsimustiku. Täielik küsimustik on esitatud Lisas 2.

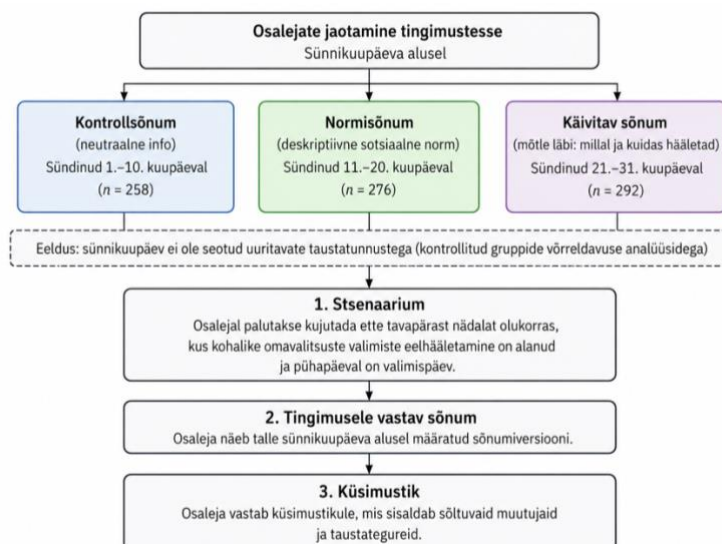
Katsetingimused olid neutraalne kontrollisõnum, kirjeldavat normi rõhutav normisõnum ning käivitav sõnum. Käivitav sõnum tähistab käesolevas töös hääletamisplaani konkretiseerimisele suunatud sõnumit, mis tugines rakenduskavatsuse loogikale, kuid veebikatses mõõdeti valimiskavatsust, mitte tegelikku hääletamiskäitumist. Kõik sõnumid sisaldasid sama valimisteavituse põhisisu ning erinesid ühe sisulise lisa poolest. Normisõnumis operatsionaliseeriti deskriptiivne norm viitega eakaaslaste hääletamisele ning käivitavas sõnumis hääletamisplaani läbimõtlemine üleskutsena otsustada, kus ja millal valida.

Kontrollisõnum (neutraalne meeldetuletus): Tere! KOV valimised on alanud. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee

Normisõnum (aktiveerib deskriptiivse normi): Tere! KOV valimised on alanud. Iga teine sinu eakaaslastest kasutab võimalust oma hääli anda. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee

Käivitav sõnum (aktiveerib rakenduskavatsuse): Tere! KOV valimised on alanud. Et hääli antud saaks, mõtle läbi, kus ja millal valida. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee

Joonis 4. Veebipõhise katsedisaini ülesehitus

Mõõdikud

Peamine sõltuv muutuja oli valimiskavatsuse kõrgeim näitaja, mille tuletasin neljast valimiskavatsuse küsimusest. Vastajad hindasid seitsmepallisel Likerti skaalal, kui tõenäoliselt nad hääletaksid kohe samal päeval, e-hääletaksid enne pühapäeva, hääletaksid valimisjaoskonnas enne pühapäeva või pühapäeval oma valimisjaoskonnas. Kuna need hääletamisviisid on teineteist välistavad alternatiivid, kasutasin põhianalüüsidel nelja vastuse suurimat väärtust, mis peegeldab vastaja tugevaimat kavatsust ükskõik millisel viisil hääletada. Küsimuste täpne sõnastus on esitatud Lisas 2. Täiendava tundlikkusanalüüsi jaoks mõõtsin ka valmisolekut taluda valimisega seotud ajalist kulu, küsides, mitu minutit oleks vastaja valmis jaoskonnas ootama pika järjekorra korral.

Rakenduskavatsuse mehhanismi hindamiseks tuletasin täiendava näitaja, mis väljendas vahet vastaja kõrgeima ja teise kõrgeima hääletusviisi hinnangu vahel. Suurem vahe viitab sellele, et vastaja eelistab selgelt üht konkreetset hääletamisviisi, ehk on teinud konkreetsema plaani. Sotsiaalse normi mehhanismi hindamiseks mõõtsin tajutud eakaaslaste valimisaktiivsust küsimusega, mitu protsenti vastaja eakaaslastest tema hinnangul valimas käib.

Lisaks mõõtsin mitut taustategurit: poliitikahuvi („Ma jälgin Eesti poliitikat“), injunktiivset sotsiaalset normi („Valimas käimine on minu sõprade jaoks oluline“), otsustamisraskust („Mul on raske otsustada, kelle poolt hääletada“), kavatsuse-käitumise lõhe riski („Võib juhtuda, et mul jääb valimata isegi kui plaanin seda teha“), varasemat valimisharjumust („Ma käin iga kord valimas“) ning poliitilise mõjususe puudumise tajumist („Minu häälest ei sõltu mitte midagi“). Taustaväiteid mõõtsin skaalal 1–7, kus 1 tähistas mittenõustumist ja 7 täielikku nõustumist. Kõrgem väärtus kavatsuse-käitumise lõhe väitel tähistas suuremat riski, et kavatsus ei realiseeru käitumisena. Kõrgem väärtus poliitilise mõjususe puudumise väitel tähistas madalamat tajutud poliitilist mõjusust.

Andmete eeltöötlus ja analüüsiplaan

Andmete eeltöötles ühendasin vanusekategoriad „16–24“ ja „18–24“ üheks 18–24-aastaste rühmaks, kuna küsimustiku erinevates versioonides esinesid mõlemad kategoriad. Likerti tüüpi vastused teisendasin analüüsi jaoks arvulisteks väärtusteks. Ooteaja ja tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse muutujatest eemaldasid ilmselgetele sisestusvigadele viitavad väärtused, mille

tulemusel jäi ooteaja analüüsist välja 12 ning tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse analüüsist 4 vastust. Ülejäänud põhianalüüsides kasutatud muutujad olid täielikult täidetud.

Enne uurimisküsimuste testimist hindasin katsetingimuste võrreldavust taustatunnuste lõikes. Sõnumite peamõju hindamiseks võrdlesin katsetingimusi ühefaktorilise dispersioonanalüüsiga, kasutades sõltuva muutujana valimiskavatsuse kõrgeimat näitajat. Nelja hääletamisviisi üksikvaidete analüüsid esitasin täiendava infona lisas, kuid põhijäreldused tuginevad koondnäitajale. Normimehhanismi hindamiseks võrdlesin gruppe tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse hinnangus. Plaanimehhanismi täiendavaks hindamiseks kasutasin plaani konkreetsuse näitajat. Ooteaja muutujat kasutasin tundlikkusanalüüsina, et hinnata, kas sõnumite mõju võib avalduda ka valmisolekus taluda hääletamisega seotud praktilist kulu.

Taustategurite seost valimiskavatsuse kõrgeima näitajaga hindasin lineaarse regressioonimudeliga. Selles mudelis oli sõltuv muutuja valimiskavatsuse kõrgeim näitaja ning seletajateks olid probleemikaardi teguritena poliitikahuvi, injunktiivne sotsiaalne norm, madal tajutud poliitiline mõjus, otsustamisraskus, kavatsuse käitumise lõhe ja varasem valimisharjumus. Lisaks tegin uurimusliku koosmõjude analüüsi, et hinnata, kas normi- või käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega sõltub vastaja taustateguritest. Selleks kasutasin laiendatud regressioonimudelit, kuhu lisasin sõnumitingimuse, probleemikaardi taustategurid ning sõnumitingimuse ja iga taustateguri vahelised koosmõjud.

Tulemused

Andmete kirjeldus ja jaotused

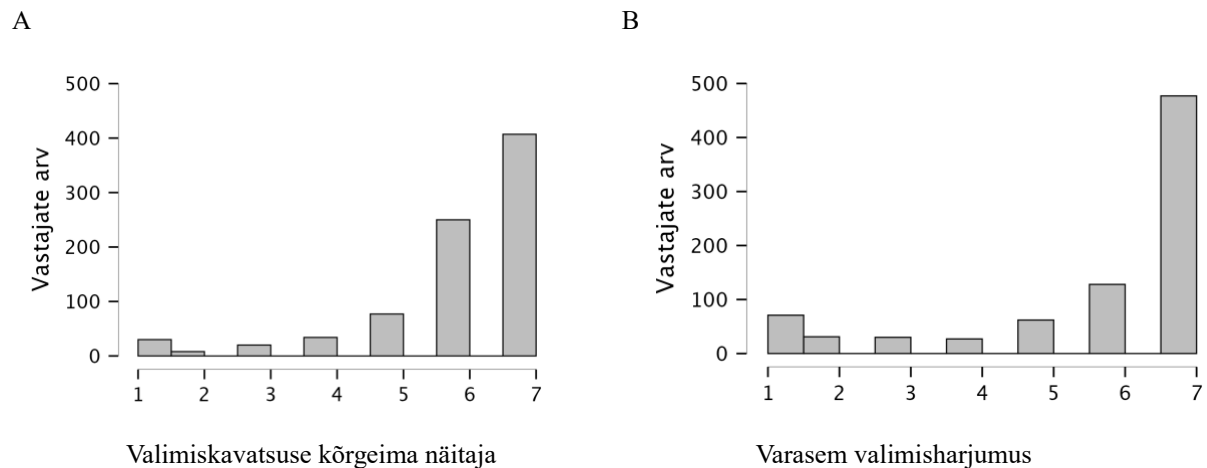
Analüüsides kasutasin 826 vastaja andmeid. Põhianalüüsides kasutatud valimiskavatsuse kõrgeim näitaja ja taustamuutujad olid täielikult täidetud. Ooteaja muutujas oli kehtivaid vastuseid 814 ja tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse hinnangus 822. Tabelis 2 on esitatud põhianalüüsides kasutatud näitajate kirjeldav statistika. Nelja hääletamisviisi üksikvaidete kirjeldav statistika ja tingimustevahelised võrdlused on esitatud Lisas 5, kuna põhijäreldused tuginevad valimiskavatsuse kõrgeimale näitajale.

Tabel 2

Uuringus kasutatud põhimõõdikute kirjeldav statistika

Muutuja	N	M	SD
Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja	826	6,02	1,43
Ooteaeg minutites	814	33,10	49,20
Plaani konkreetsus	826	2,19	1,88
Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsus (%)	822	53,60	19,07
Poliitika huvi	826	4,88	1,63
Injunctiivne sotsiaalne norm	826	4,66	1,79
Otsustamisraskus	826	3,72	2,04
Kavatsuse-käitumise lõhe	826	2,53	2,06
Varasem valimisharjumus	826	5,75	1,95
Madal tajutud poliitiline mõjus	826	2,90	1,91

Märkus. M = keskmine; SD = standardhälve. Kui ei ole märgitud teisiti, on muutujad mõõdetud skaalal 1–7. Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja tähistab nelja hääletusviisi hinnangu maksimumväärtust. Plaani konkreetsus tähistab kõrgeima ja teise kõrgeima hääletusviisi hinnangu vahet. Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsust hinnati protsentides ning ooteaega minutites.

Joonis 5. Valimiskavatsuse kõrgeima näitaja ja varasema valimisharjumuse jaotus

Märkus. Joonise osa A näitab valimiskavatsuse kõrgeima näitaja jaotust ning osa B varasema valimisharjumuse jaotust. Tulpade kõrgus näitab vastajate arvu igal skaalapunktil.

Kirjeldav statistika ja joonis 5 viitavad võimalikule lae-efektile. Valimiskavatsuse kõrgeima näitaja keskmine oli 6,02 (SD = 1,43) skaalal 1–7 ning 407 vastajat ehk 49,27% kogu valimist sai sellel

näitajal maksimaalse väärtuse 7. Ka varasem valimisharjumus oli koondunud skaala ülemisse otsa ($M = 5,75$, $SD = 1,95$). See näitab, et märkimisväärsel osal vastajatest oli osalusharjumus juba enne sõnumitingimuste võrdlemist kõrge. Seda tuleb hilisemate peamõju analüüside tõlgendamisel arvesse võtta. Plaani konkreetsuse keskmine väärtus oli $2,19$ ($SD = 1,88$). See viitab, et vastajate kõige kõrgemalt hinnatud hääletusviis erines keskmiselt ligikaudu kahe punkti võrra nende teisest eelistusest. Seega oli vastajatel üldiselt olemas mõningane eelistus ühe hääletusviisi suhtes, kuid see eelistus ei eristunud väga tugevalt.

Gruppide võrreldavus taustatunnuste lõikes

Enne uurimisküsimuste testimist kontrollisin gruppide võrreldavust probleemikaardis kirjeldatud taustatunnuste lõikes. Enamiku taustatunnuste puhul statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenu. Erandiks oli madala tajutud poliitilise mõjususe näitaja, mille puhul ilmnis statistiliselt oluline, kuid efektisuuruselt väga väike erinevus, $F(2, 823) = 3,19$, $p = ,042$, $\eta^2 = ,008$. Kavatsusekäitumise lõhe hinnang erines tingimuste vahel piiripealselt, $F(2, 823) = 2,85$, $p = ,058$. Mõlemad muutujad kaasati hilisematesse regressioonimudelitesse.

Sõnumitingimuste võrdlus valimiskavatsuse kõrgeima näitaja alusel

U1 kontrollimiseks võrdlesin kontroll-, normi- ja käivitava sõnumi tingimust valimiskavatsuse kõrgeima näitaja alusel. See koondnäitaja väljendab vastaja tugevaimat hääletamiskavatsust nelja hääletamisviisi lõikes. Täiendava tundlikkusanalüüsina võrdlesin tingimusi ka ooteaja alusel, et hinnata, kas sõnumid mõjutasid vastajate valmisolekut taluda hääletamisega seotud praktilist kulu. Nelja hääletamisviisi üksikvaidete tulemused on esitatud lisa 5.

Tabel 3

Valimiskavatsuse ja ooteaja võrdlus katsetingimuste lõikes

Valimiskavatsuse mõõdik	Kontroll M (SD)	Norm M (SD)	Plaan M (SD)	F	p	η^2
Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja	6,00 (1,49)	5,94 (1,50)	6,13 (1,29)	1,26	,283	,003
Ooteaeg minutites	38,12 (61,29)	31,32 (39,35)	30,28 (45,06)	1,99	,137	,005

Märkus. Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja oli skaalal 1–7. Ooteaeg on esitatud minutites. Valimiskavatsuse kõrgeima näitaja puhul olid tingimuste valimid $n = 258$, $n = 276$ ja $n = 292$. Ooteaja puhul olid tingimuste valimid $n = 257$, $n = 271$ ja $n = 286$. Ooteaja ebasümmeetrilise jaotuse tõttu kontrolliti tulemust ka Kruskal–Wallise testiga, $H(2) = 2,67$, $p = ,264$.

Tabelist 3 selgub, et valimiskavatsuse kõrgeima näitaja puhul ei ilmnenud katsetingimustes statistiliselt olulist peamõju, $F(2, 823) = 1,26$, $p = ,283$, $\eta^2 = ,003$. Efektisuurus oli väga väike, mis viitab, et sõnumitingimus ei selgitanud valimiskavatsuse erinevusi sisuliselt märgataval määral. Seega ei leidnud U1 toetust: normisõnum ega käivitav sõnum ei suurendanud valimiskavatsust võrreldes kontrolltingimusega. Nelja hääletamisviisi üksikvaidete täiendavad analüüsid on esitatud lisas ning need ei muutnud põhijäreldust.

Ka ooteaja puhul ei ilmnenud katsetingimuste vahel statistiliselt olulist erinevust, $F(2, 811) = 1,99$, $p = ,137$, $\eta^2 = ,005$. Kuna ooteaja jaotus oli tugevalt ebasümmeetriline, kontrollisin tulemust lisaks Kruskal–Wallise testiga, mis samuti ei näidanud statistiliselt olulist grupierinevust, $H(2) = 2,67$, $p = ,264$. Seega ei ilmnenud ka ooteaja tundlikkusanalüüsis, et erinevad sõnumid oleksid muutnud vastajate valmisolekut taluda hääletamisega seotud praktilist kulu.

Normi- ja planeerimismehhanismi kontroll

U2 kohaselt eeldasin, et normisõnum suurendab tajutud deskriptiivset normi ehk hinnangut sellele, kui suur osa vastaja eakaaslastest käib vastaja arvates valimas. U3 eeldus oli, et käivitav sõnum muudab hääletusplaani konkreetsemaks, mistõttu peaks plaanitingimustes üks hääletusviis teistest selgemalt eristuma. Nende mehhanismide kontrollimiseks võrdlesin katsetingimusi kahe näitaja alusel: tajutud eakaaslaste valimisaktiivsus ning plaani konkreetsus. Nende kontrollimiseks võrdlesin katsetingimusi ühefaktorilise dispersioonanalüüsiga.

Tabel 4

Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse ja plaani konkreetsus katsetingimuste lõikes

Muutuja	Kontroll M (SD)	Norm M (SD)	Plaan M (SD)	F	p	η^2
Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsus (%)	55,08 (17,98)	53,10 (19,33)	52,77 (19,75)	1,15	,318	,003
Plaani konkreetsus	2,19 (1,91)	2,07 (1,89)	2,31 (1,85)	1,18	,307	,003

Märkus. Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsust mõõtsin hinnanguna sellele, mitu protsenti vastaja eakaaslastest tema arvates valib. Plaani konkreetsus tähistab kõrgeima ja teise kõrgeima hääletusviisi hinnangu vahet. Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse puhul olid tingimuste valimid vastavalt $n = 257$, $n = 275$ ja $n = 290$ ning ANOVA vabadasastmed olid $F(2, 819)$. Plaani konkreetsuse puhul olid tingimuste valimid vastavalt $n = 258$, $n = 276$ ja $n = 292$ ning ANOVA vabadasastmed olid $F(2, 823)$. Efektisuurusena on esitatud osaline eta-ruut (η^2).

Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse hinnang ei erinenud katsetingimuste vahel statistiliselt oluliselt, $F(2, 819) = 1,15$, $p = ,318$, $\eta^2 = ,003$ (vaata Tabel 4). Normisõnumi saanud vastajate hinnang eakaaslaste valimisaktiivsusele ei olnud kõrgem kui kontrolltingimuses. Seega ei leidnud

U2 toetust: normisõnum ei suurendanud mõõdetud deskriptiivse normi taju. Ka plaani konkreetsuse puhul ei ilmnenud katsetingimuste vahel statistiliselt olulist erinevust $F(2, 823) = 1,18$, $p = ,307$, $\eta^2 = ,003$. Kuigi plaanitingimuse keskmine oli veidi kõrgem kui kontroll- ja normitingimuses, oli erinevus väike ega toetanud eeldust, et käivitav sõnum muudab hääletusviisi eelistuse selgemalt eristuvaks.

Taustamuutujate seos valimiskavatsusega

Lisaks hindasin, millised probleemikaardi taustamuutujad olid seotud valimiskavatsuse koondnäitajaga. Kasutasin analüüsiks valimiskavatsuse kõrgeimat näitajat, sest selles analüüsis oli huvipakkuv vastaja üldine valmisolek hääletada ühel viisil, mitte hääletusviisi eelistus. Selleks kasutasin lineaarset regressioonimudelit, mille sõltuv muutuja oli valimiskavatsuse kõrgeim näitaja ning seletajateks olid poliitikahuvi, injunktiivne sotsiaalne norm, madal tajutud poliitiline mõjus, otsustamisraskus, kavatsuse-käitumise lõhe risk ja varasem valimisharjumus.

Mudel oli statistiliselt oluline, $F(6, 819) = 103,70$, $p < ,001$, ning selgitas 43,2% valimiskavatsuse kõrgeima näitaja maksimumskoori varieeruvusest, $R^2 = ,432$. Olulisteks ennustajateks osutusid poliitikahuvi ($B = 0,07$, $p = ,009$), injunktiivne sotsiaalne norm ($B = 0,06$, $p = ,017$) ja varasem valimisharjumus ($B = 0,42$, $p < ,001$). Kõige tugevam seos ilmnes varasema valimisharjumuse puhul. Poliitiline mõjus, otsustamisraskus ja kavatsuse-käitumise lõhe risk ei olnud selles mudelis statistiliselt olulised ennustajad.

Sõnumi mõju erinevused probleemikaardi tegurite lõikes

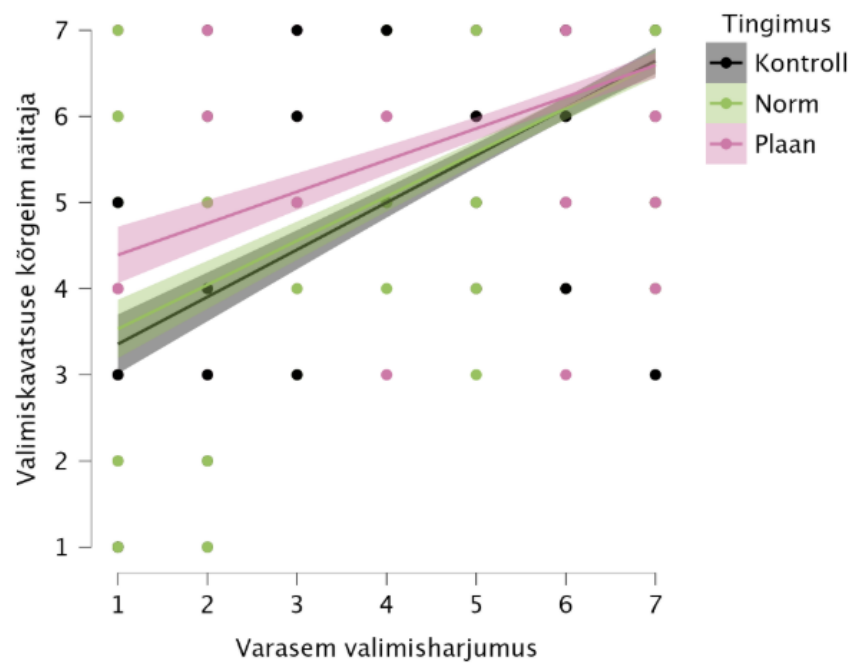
Järgnevalt hindasin, kas sõnumitingimuste seos kõrgeima hääletamiskavatsusega sõltub probleemikaardis kirjeldatud teguritest. Selleks kasutasin laiendatud lineaarset regressioonimudelit, mille sõltuv muutuja oli valimiskavatsuse kõrgeim näitaja. Mudelisse lisasin katsetingimuse, probleemikaardi muutujad ning katsetingimuse ja iga probleemikaardi muutuja vahelise koosmõju. See võimaldas hinnata, kas normi- või käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega sõltus vastaja poliitikahuvist, injunktiivsest sotsiaalsest normist, poliitilisest mõjususest, otsustamisraskusest, kavatsuse-käitumise lõhe riskist või varasemast valimisharjumusest. Laiendatud mudel oli statistiliselt oluline, $F(20, 805) = 33,40$, $p < ,001$, ning selgitas 45,4% valimiskavatsuse kõrgeima näitaja varieeruvusest, $R^2 = ,454$. Mudelis hinnatud sõnumitingimuse ja probleemikaardi taustamuutujate koosmõjud on esitatud tabelis 5.

Tabel 5

Sõnumitingimuse ja probleemikaardi muutujate koosmõjud valimiskavatsuse kõrgeima näitaja ennustamisel

Koosmõju	B	SE	t	p
Normisõnum × poliitikaarvi	0,017	0,07	0,269	,788
Käivitav sõnum × poliitikaarvi	0,034	0,06	0,552	,581
Normisõnum × injunkt. sotsiaalne norm	-0,08	0,07	-1,29	,196
Käivitav sõnum × injunkt. sotsiaalne norm	-0,07	0,06	-1,12	,263
Normisõnum × poliitiline mõjus	0,05	0,05	0,98	,323
Käivitav sõnum × poliitiline mõjus	0,06	0,05	1,181	,238
Normisõnum × otsustamisraskus	-0,08	0,05	-1,60	,109
Käivitav sõnum × otsustamisraskus	-0,05	0,05	-,934	,350
Normisõnum × kavatsuse-käitumise lõhe	-0,04	0,07	-0,60	,578
Käivitav sõnum × kavatsuse-käitumise lõhe	-0,12	0,07	-1,92	,054
Normisõnum × varasem valimisharjumus	-0,04	0,08	-0,54	,589
Käivitav sõnum × varasem valimisharjumus	-0,24	0,07	-3,365	<,001

Märkus. Tabelis on esitatud laiendatud regressioonimudeli koosmõjud. Mudel sisaldas ka vastavaid peamõjusid. Kontrolltingimus oli võrdlusrühm. B = standardiseerimata regressioonikordaja; SE = standardviga.

Joonis 6. Valimiskavatsuse kõrgeima näitaja seos varasema valimisharjumusega katsetingimuste lõikes.

Märkus. Joonisel on esitatud valimiskavatsuse kõrgeima näitaja seos varasema valimisharjumusega katsetingimuste lõikes. Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja tähistab vastaja kõrgeimat hinnangut nelja hääletusviisi lõikes.

Tabelist 5 näeb, et enamik sõnumitingimuse ja probleemikaardi muutujate koosmõjusid ei olnud statistiliselt olulised. Ainus statistiliselt oluline koosmõju ilmnes käivitava sõnumi ja varasema valimisharjumuse vahel ($B = -0,24$, $SE = 0,07$, $p < ,001$). Jooniselt 6 on näha, et plaanitingimuse ehk käivitava sõnumi ja kontrollitingimuse erinevus oli suurem madalama varasema valimisharjumuse korral. Kõrgema varasema valimisharjumuse korral tingimustevaheline erinevus vähenes. Teisisõnu oli käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega tugevam nende vastajate seas, kelle varasem valimisharjumus oli madalam. Normisõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõju ei olnud statistiliselt oluline ($B = -0,04$, $t = -0,54$, $p = ,589$), mistõttu sama mustrit normisõnumi puhul ei ilmnenu. Kuna analüüsis hinnati mitut koosmõju, käsitlesin ainult $p < ,05$ tulemusi statistiliselt olulistena. Seetõttu ei tõlgendanud ma piiripealseid tulemusi, näiteks käivitava sõnumi ja kavatsuse-käitumise lõhe koosmõju ($p = ,054$). Seega näitas laiem koosmõjude analüüs, et sõnumitingimuste vahel ei ilmnenu kogu valimis märgatavat keskmist erinevust, kuid käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega sõltus varasemast valimisharjumusest. See tulemus viitab, et käivitav sõnum võis olla asjakohasem just nende vastajate puhul, kellel ei olnud tugevamat varasemat valimisharjumust.

Kuna mudelis hinnati mitut koosmõju, kontrollisin tulemuste püsivust ka Bonferroni korrigeerimisega. Kuna testiti 12 koosmõju, oli korrigeeritud olulisuspiir $\alpha = ,05 / 12 = ,004$. Käivitava sõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõju jäi oluliseks ka selle rangema piiri järgi, $p < ,001$. Teised koosmõjud, sealhulgas piiripealne tulemus käivitava sõnumi ja kavatsuse-käitumise lõhe vahel, korrigeerimise järel oluliseks ei jäänud. Täiendavalt hindasin testide statistilist võimsust. Standardse olulisuspiiri ($\alpha = ,05$) korral oli käivitava sõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõju võimsus (observed power) ligikaudu ,92. Rangema Bonferroni piiri ($\alpha = ,004$) korral oli see tagasihoidlikum, ligikaudu ,69. Kuna koosmõju jäi statistiliselt oluliseks ka rangema piiri juures, käsitlesin seda mudeli kõige kindlama tingimusliku leiuna.

Tulemused noorte-täiskasvanute alamvalimis

Täisvalimi tulemuste kõrval kontrollisin sama mustrit 18–34-aastaste alamvalimis, mis moodustati 18–24- ja 25–34-aastaste vanuserühmade ühendamisega. Kuigi Eesti valimisandmetes on madalam osalus eriti nähtav 25–34-aastaste seas, ei ole töö keskmises osas psühholoogilised mehhanismid, nagu valimisharjumuse kujunemine, normitaju ja kavatsuse elluviimine, vanusepiiriga järgalt

eristatavad. Seetõttu käsitlesin alamvalimi analüüsis nooremaid täiskasvanuid laiemas 18–34 vanusevahemikus.

18–34-aastaste alamvalimisse kuulus 475 vastajat. Kontrolltingimuses oli 153, normitingimuses 155 ja käivitava sõnumi tingimuses 167 vastajat. Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja oli ka selles alamvalimis kõrge ($M = 5,91$, $SD = 1,53$) ning 46,7% vastajatest sai sellel näitajal maksimaalse väärtuse 7. See viitab, et ka nooremate täiskasvanute alamvalimis oli valimiskavatsus koondunud skaala ülemisse otsa. Enne alamvalimi tulemuste tõlgendamist kontrollisin katsetingimuste võrreldavust taustategurite lõikes. Tingimused ei erinenud statistiliselt oluliselt poliitika huvi, injunktiivse sotsiaalse normi, otsustamisraskuse ega varasema valimisharjumuse poolest. Erandiks oli kavatsuse-käitumise lõhe riski näitaja, mille puhul ilmnes statistiliselt oluline, kuid efektisuuruselt väike erinevus, $F(2, 472) = 3,44$, $p = ,033$, $\eta^2 = ,014$.

Seejärel kontrollisin, kas sõnumitingimuste vahel ilmnes erinevusi valimiskavatsuse kõrgeimas näitajas, tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuses ja ooteajas. Nagu tabelist 6 nähtub, ei erinenud ükski näitaja sõnumitingimuste lõikes statistiliselt oluliselt. Seega kordus alamvalimis täisvalimi põhimuster: normi- ega käivitava sõnumi puhul ei ilmnenud kontrolltingimusega võrreldes kõrgemat keskmist valimiskavatsust. Nelja hääletamisviisi üksikvaidete täiendavad tulemused on esitatud Lisas 5 ning need ei muutnud põhijäreldust.

Tabel 6

Valimiskavatsuse, normitaju ja ooteaja võrdlus sõnumitingimuste lõikes 18–34-aastaste alamvalimis

Muutuja	F	p	η^2
Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja	0,47	,624	,002
Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsus	0,97	,378	,004
Ooteaeg minutites	0,61	,545	,003

Märkus. Tabelis on esitatud ühefaktorilise dispersioonanalüüsi tulemused. Valimiskavatsuse näitajate puhul olid vabadusastmed $F(2, 472)$, tajutud eakaaslaste valimisaktiivsuse puhul $F(2, 471)$ ja ooteaja puhul $F(2, 465)$. Ooteaja puhul andis sama järelduse ka Kruskal–Wallise test, $H(2) = 1,52$, $p = ,467$.

Järgmisena hindasin, millised probleemikaardis kirjeldatud taustategurid olid alamvalimis seotud valimiskavatsuse kõrgeima näitajaga. Regressioonimudel oli statistiliselt oluline, $F(6, 468) = 75,82$, $p < ,001$, ning selgitas 49,3% valimiskavatsuse varieeruvusest, $R^2 = ,493$. Kõige selgem seos ilmnes varasema valimisharjumuse puhul, kus tugevam varasem valimisharjumus seostus kõrgema valimiskavatsusega, $B = 0,47$, $SE = 0,04$, $t = 10,74$, $p < ,001$. Lisaks olid

valimiskavatsusega statistiliselt oluliselt seotud poliitikahuvi, $B = 0,08$, $SE = 0,04$, $t = 2,33$, $p = ,020$, ja madal tajutud poliitiline mõjus, $B = -0,09$, $SE = 0,03$, $t = -2,91$, $p = ,004$. Viimane tähendab, et suurem nõustumine väitega „minu häälest ei sõltu midagi“ seostus madalama valimiskavatsusega. Injunktivne sotsiaalne norm, otsustamisraskus ja kavatsuse-käitumise lõhe kogemus ei olnud mudelis statistiliselt olulised ennustajad.

Sõnumitingimuse ja probleemikaardi taustategurite koosmõjude uurimiseks kasutasin laiendatud regressioonimudelit, kuhu lisasin sõnumitingimuse, probleemikaardi taustategurid ning sõnumitingimuse ja taustategurite koosmõjud. Mudel oli statistiliselt oluline, $F(20, 454) = 24,33$, $p < ,001$, ning selgitas 51,7% valimiskavatsuse kõrgeima näitaja varieeruvusest, $R^2 = ,517$. Mudelis testisin kokku 12 sõnumitingimuse ja taustateguri koosmõju.

Korrigeerimata p-väärtuste järgi ilmnes kolm statistiliselt olulist koosmõju: normisõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõju, käivitava sõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõju ning normisõnumi ja kavatsuse-käitumise lõhe riski koosmõju. Need tulemused on esitatud tabelis 7.

Tabel 7

Statistiliselt olulised koosmõjud valimiskavatsuse kõrgeima näitaja ennustamisel 18–34-aastaste alamvalimis

Koosmõju	B	SE	t	p
Normisõnum × varasem valimisharjumus	-0,28	0,11	-2,43	,015
Käivitav sõnum × varasem valimisharjumus	-0,26	0,10	-2,53	,012
Normisõnum × kavatsuse-käitumise lõhe kogemus	-0,25	0,10	-2,37	,018

Märkus. Tabelis on esitatud ainult korrigeerimata p-väärtuste järgi statistiliselt olulised koosmõjud. Mudelis testisin kokku 12 koosmõju. Kontrolltingimus oli võrdlusrühm.

Korrigeerimata p-väärtuste järgi viitasid tulemused sellele, et nii normisõnumi kui ka käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega võis sõltuda vastaja varasemast valimisharjumusest. Mõlema koosmõju negatiivne suund viitab, et sõnumite seos valimiskavatsusega oli tugevam madalama varasema valimisharjumusega vastajate seas ning nõrgenes nende puhul, kelle varasem valimisharjumus oli juba kõrge. Lisaks viitas analüüs normisõnumi ja kavatsuse-käitumise lõhe riski võimalikule koosmõjule. Selle negatiivne suund võib tähendada, et normisõnumi seos valimiskavatsusega oli nõrgem nende vastajate seas, kellel oli suurem risk jätta hääletamine tegemata hoolimata kavatsusest.

Kuna alamvalimi analüüsis testiti kokku 12 koosmõju, kontrollisin tulemuste püsivust Bonferroni korrigeerimisega. Bonferroni korrigeerimise korral oli korrigeeritud olulisuspiir $\alpha = ,004$ ning selle piiri järgi ei jäänud ükski 18–34-aastaste alamvalimi koosmõju statistiliselt oluliseks. Seetõttu tuleb neid tulemusi käsitleda uurimuslikena, erinevalt täisvalimis ilmnenud käivitava sõnumi ja varasema valimisharjumuse koosmõjule, mis püsis olulisena ka Bonferroni korrigeerimise järel. Sama ettevaatlikkust toetab ka statistilise võimsuse test (observed power), mis jäi alamvalimi koosmõjude puhul ligikaudu vahemikku ,66–,71.

Tulemuste kokkuvõte

Tabel 8

Uurimisküsimuste ja täiendavate analüüside kokkuvõte

Analüüs	Eesmärk	Tulemus
Sõnumi peamõju	Hinnata, kas valimiskavatsuse kõrgeim näitaja erineb kontroll-, normi- ja käivitava sõnumi tingimustes.	Ei leidnud toetust. Valimiskavatsuse alamõõdikud ega nende kõrgeim näitaja ei erinenud katsetingimuste lõikes statistiliselt oluliselt.
Valmisolek oodata valimisjaoskonnas	Hinnata, kas sõnumid mõjutasid valmisolekut taluda hääletamise praktilist kulu.	Katsetingimuste vahel ei ilmnenud statistiliselt olulist erinevust ei ANOVA ega Kruskal–Wallise testi põhjal. Sõnumid ei mõjutanud märgatavalt valmisolekut järjekorras oodata.
Normimehhanism	Kui normisõnum aktiveerib deskriptiivse sotsiaalse normi, peaks see avalduma vastajate hinnangus sellele, kui suur osa eakaaslastest valimistel osaleb	Ei leidnud toetust. Tajutud eakaaslaste valimisaktiivsus ei erinenud katsetingimuste lõikes statistiliselt oluliselt.
Plaanimehhanismi analüüs: plaani konkreetsus	Hinnata, kas käivitav sõnum suurendab plaani konkreetsust ehk seda, kui selgelt üks hääletusviis eristub vastaja teisest eelistusest.	Ei leidnud statistiliselt olulist toetust. Plaani konkreetsus oli plaanitingimuses kirjeldavalt veidi kõrgem kui kontroll- ja normitingimuses, kuid erinevus ei olnud statistiliselt oluline.

Sõnumite mõju erinevus probleemikaardi tegurite lõikes	Hinnata, kas sõnumitingimuste seos valimiskavatsuse kõrgeima näitajaga sõltub probleemikaardis kirjeldatud teguritest.	Ilmnes üks statistiliselt oluline koosmõju: käivitava sõnumi seos kõrgeima hääletamiskavatsusega sõltus varasemast valimisharjumusest. Käivitav sõnum oli tugevamalt seotud valimiskavatsusega madalama varasema valimisharjumusega vastajate seas.
Valimi analüüs	Hinnata, kas valimis esines kõrge algtaseme tõttu võimalik laaeffekt.	Valimiskavatsuse näitaja oli kõrge ($M = 6,02$, $SD = 1,43$) ning 49,27% vastajatest sai maksimaalse väärtuse 7. Varasem valimisharjumus oli samuti kõrge ($M = 5,75$). See viitab võimalikule laaeffektile.
Taustamuutujate seos valimiskavatsusega	Hinnata, millised probleemikaardi muutujad olid seotud valimiskavatsuse kõrgeima näitajaga	Valimiskavatsus oli seotud poliitika huvi, injunktiivse sotsiaalse normi ja varasema valimisharjumusega. Kõige tugevam seos ilmnes varasema valimisharjumuse puhul. See toetab tõlgendust, et valimis oli palju juba niigi valimistele orienteeritud vastajaid.
18–34-aastaste alamvalimi analüüs	Kontrollida, kas täisvalimi tulemuste muster kordub nooremate täiskasvanute alamvalimis.	Sõnumite peamõju ei ilmnenu ka 18–34-aastaste seas. Valimiskavatsuse kõrgeim näitaja oli seotud eelkõige varasema valimisharjumusega ning väiksemal määral poliitika huvi ja poliitilise mõjususe puudumise tajumisega. Koosmõjude analüüsis ilmnes korrigeerimata p-väärtuste järgi kolm võimalikku koosmõju, kuid ükski neist ei jäänud Bonferroni korrigeerimise järel statistiliselt oluliseks. Seetõttu käsitleti neid uurimuslike ning ei pruugi replikeeruda.

Järeldused ja edasine uurimine

Käesoleva töö lähtepunkt oli mõistmine, et valimisosaluse probleem on mitmetasandiline ega sõltu üksnes hoiakutest, informeeritusest või poliitilisest huvist. Märkimisväärset osal inimestest võib valimiskavatsus eksisteerida, kuid see ei pruugi realiseeruda tegeliku hääletamiseni.

Eesti valimisandmed näitavad, et madalam valimisosalus avaldub eriti selgelt nooremates vanuserühmades, eeskätt 25–34-aastaste seas. Samas ei käsitlenud käesolev töö uuritavaid psühholoogilisi mehhanisme ainult ühe vanuserühma probleemina, vaid laiemalt täiskasvanud valijate seas. Sellest tulenevalt uurisin, kas SMS-põhised käitumuslikud sekkumised suudavad valimiskavatsust viia lähedamale kavatsuse elluviimisele ning kas mõju võiks avalduda deskriptiivse sotsiaalse normi aktiveerimise või hääletamisplaani konkretiseerimise kaudu. Lisaks uurisin, kas sõnumi mõju võib sõltuda vastaja varasemast osalusharjumusest ja muudest probleemikaardis kirjeldatud taustateguritest.

Kuigi sõnumite keskmine mõju ei ilmnenu ning normi- ja planeerimismehhanismi eeldused ei leidnud toetust, selgus koosmõjude analüüsis, et madalama varasema valimisharjumusega vastajate seas oli käivitav sõnum valimiskavatsusega tugevamalt seotud kui kontrollisõnum. Tulemus jäi ka Bonferroni korrektsiooni järel statistiliselt oluliseks. See on antud töö keskne leid, mis on kooskõlas varasemate uurimustööde mustriga ja täpsustab seda Eesti konteksti jaoks.

SMS-sõnumit kui valimismobilisatsiooni vahendit ei saa käsitleda universaalse mõjuga sekkumisena. Käesolevas uuringus ei ilmnenu sõnumite keskmist peamõju kogu valimis, kuid koosmõjude analüüs viitas tingimuslikule mustrile: käivitav ehk hääletamisplaani konkretiseeriv sõnum oli valimiskavatsusega tugevamalt seotud nende vastajate seas, kelle varasem valimisharjumus oli nõrgem. See tulemus haakub Arceneaux ja Nickersoni (2009) ükskõiksuse läve käsitlusega, mille kohaselt ei pruugi mobiliseeriv sekkumine kõige enam mõjutada inimesi, kes on juba kindlad hääletajad. Kui valimine on tugev harjumus, võib hääletamine toimuda niigi ilma täiendava sekkumiseta. Samas ei pruugi lühike meeldetuletus või plaani tegemisele suunav sõnum olla piisav ka nende puhul, kellel puudub igasugune valmisolek osaleda. Mõju võib avalduda pigem nende seas, kelle osalus on ebakindlam ja kelle puhul lühike sekkumine võib aidata olemasolevat või kujunevat kavatsust õigel hetkel konkretiseerida. Sama loogika sobitub ka varasemate SMS-välikatsete tulemustega, kus tekstisõnumite mõju ei ole olnud ühtlane kogu

valijaskonnas, vaid sõltunud sihtrühmast, varasemast osalustõenäosusest ja valimiskontekstist (Bergh et al., 2021; Hirvonen et al., 2024; Malhotra et al., 2011).

Kuigi normi- ja planeerimissõnum ei suurendanud valimiskavatsust võrreldes kontrolltingimusega, tuleb seda tulemust tõlgendada uuringudisaini kontekstis. Veebipõhises vinjetiekspirimendis käsitlesin valimiskavatsust käitumise proksina, sest tegelikku hääletamiskäitumist selles disainis mõõta ei saanud. Samas paikneb SMS-sekkumise loogika laiemalt kavatsuse-käitumise lõhe raamistikus: küsimus ei ole niivõrd selles, kas inimene peab valimist oluliseks, vaid selles, kas olemasolev või kujunev kavatsus jõuab tegeliku hääletamiseni. Uuringus ei hinnatud seega otseselt seda, kas sõnum viis inimese päriselt hääletama, vaid seda, kas SMS-sõnumiga on võimalik toetada valimiskavatsust viisil, mis võiks aidata sellel valimisperioodil käitumiseks realiseeruda. Nulltulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et valimis oli valimiskavatsus juba väga kõrge. Samuti oli kõrge varasem valimisharjumus. Kui suur osa vastajatest on juba skaala ülempiiri lähedal, jääb sekkumisel vähe ruumi valimiskavatsust veelgi tõsta. Laeefekt ei lükka uuringu tulemusi ümber, kuid piirab võimet tuvastada sõnumite keskmist mõju käesolevas valimis. Seda enam on oluline uurida valimi taustategureid. Sotsiaalmeedia kaudu kogutud opt-in valim ei jõudnud tõenäoliselt kõigi valijasegmentideni võrdselt. Veebipõhine valimisteemaline uuring koondas suurema tõenäosusega inimesi, kes olid juba poliitiliselt motiveeritud. See ei taandu ainult laeefektile, vaid puudutab seda, kelleni uuring üldse jõudis. Selline selektsioon haakub SMS-i kui sekkumiskanali laiema küsimusega. SMS-i potentsiaalne eelis opt-in kanalite ees seisneb just selles, et see ei eelda vastajalt eelnevat liitumist või aktiivset infootsingut. Edasistes katsetes on sellega vaja uuringudisainis arvestada. Samuti tuleb arvestada kontrolltingimuse iseloomu. Käesolev uuring kasutas aktiivset kontrolli, mis sisaldas neutraalset valimiste meeldetuletust, mitte passiivset kontrolli ehk sõnumi puudumist. See valik oli teoreetiliselt põhjendatud, sest uuringu eesmärk oli testida, kas normi- või planeerimismehhanism lisab midagi peale lihtsa meeldetuletamise. Dale ja Straussi (2009) märgatava meeldetuletuse teooria järgi ei vaja osa valijaid veenmist valimise väärtuses, vaid piisavalt märgatavat meeldetuletust, mis aitab olemasoleva kavatsuse ellu viia.

Samuti toimus uuring veebipõhise vinjetiekspirimendina väljaspool valimisperioodi. Vastajad lugesid hüpoteetilist sõnumit ja hindasid kohe oma valimiskavatsust, kuid sõnum ei jõudnud nendeni olukorras, kus hääletamine oleks olnud vahetult võimalik. See on käivitava sõnumi puhul

eriti oluline. Rakenduskavatsuste teooria järgi peaks planeerimise mõju avalduma siis, kui inimene seob kavatsuse konkreetse aja, olukorra ja tegevusega ning saab seejärel selles olukorras tegutseda (Gollwitzer, 1999). Kui sõnum ei ole ajaliselt seotud reaalse hääletamisvõimalusega, ei saa kui-siis seos käitumiseks realiseeruda. Vinjetiformaat lubab mõõta valimiskavatsust kui proksit, kuid ei saa täielikult aktiveerida mehhanismi, mille teoreetiline mõju sõltub seosest tegevusvõimalusega. Selleks oleks vaja teha välikatse valimiste ajal.

Normisõnumi nulltulemust võib osaliselt selgitada sellega, et sõnum ei muutnud vastajate tajutud deskriptiivset normi. Mehhanismikontrollis hinnati, kui suur osa eakaaslastest läheks samas olukorras valima, ning keskmine hinnang jäi ligikaudu 50% juurde. See tähendab, et sõnumis kasutatud väide „iga teine eakaaslane läheb valima“ kattus suuresti vastajate olemasoleva tajuga. Sellisel juhul ei pakkunud sõnum uut ega tugevamat normatiivset signaali, vaid kordas juba tajutud olukorda: osa eakaaslastest osaleb ja osa mitte. Samas oli selline mõõdukas sõnastus põhjendatud, sest riikliku või institutsionaalse valimiskommunikatsiooni kontekstis ei oleks sobiv kasutada tegelikkusest kõrgemat osalusnormi üksnes selleks, et sõnum mõjuks tugevamalt. Nooremate täiskasvanute madalama osaluse kontekstis oli „iga teine“ ligikaudne normisignaal, samas kui kogu valijaskonna 59,2% osaluse taustal võis see mõjuda pigem tagasihoidliku hinnanguna.

Noored täiskasvanud

Alamvalimi analüüsis käsitlesin nooremaid täiskasvanuid 18–34-aastaste rühmana. Kuigi töö probleemi püstituses on Eesti valimisandmete põhjal eraldi esile toodud 25–34-aastased, ei ole töö keskmes olevad psühholoogilised mehhanismid, nagu valimisharjumuse kujunemine, normitaju ja kavatsuse elluviimine, jäigalt seotud 25. eluaasta piiriga ning laiem alamvalim võimaldas koosmõjusid stabiilsemalt hinnata.

Sõnumite peamõju ei ilmnenu ka 18–34-aastaste alamvalimis. See vähendab võimalust, et täisvalimi nulltulemused tulenesid üksnes vanemate ja tugevama osalusharjumusega vastajate osakaalust. Samas oli ka nooremate täiskasvanute alamvalimis valimiskavatsus kõrge ja skaala ülemisse otsa koondunud, mistõttu võis võimalik laeefekt piirata sõnumite mõju avaldumist.

Taustamuutujate regressioonis olid 18–34-aastaste seas kõrgema valimiskavatsusega seotud varasem valimisharjumus, poliitikahuvi ja poliitilise mõjususe puudumise tajumine. Kõige selgemalt eristus varasem valimisharjumus. Poliitilise mõjususe leid on kooskõlas

probleemikaardis kirjeldatud barjääriga: mida tugevamalt vastaja nõustus väitega „minu häälest ei sõltu midagi“, seda madalam oli tema valimiskavatsus. See viitab, et poliitilise mõjususe tajul võib nooremate täiskasvanute valimiskavatsuses olla oluline roll. Seda seost saab käsitleda vastastikuse mõjutamise protsessina: madal mõjusustunne võib vähendada osalemise tõenäosust ning vähene osalemiskogemus võib omakorda kinnistada tunnet, et poliitiline süsteem ei ole inimese mõjutada (Finkel, 1985). Käesoleva töö andmed ei võimalda põhjuslikku suunda testida, kuid tulemus toetab arusaama, et osa valimisosaluse barjääridest võib olla sügavam kui üksnes tähelepanu, meeldetuletuse või hääletamisplaani puudumine.

Alamvalimi koosmõjude analüüsis ilmnnes korrigeerimata p-väärtuste järgi kolm võimalikku mustrit, kuid ükski neist ei jäänud Bonferroni korrigeerimise järel statistiliselt oluliseks. Kuna mudelis testiti 12 koosmõju, oli Bonferroni korrigeerimise korral korrigeeritud olulisuspiir $\alpha = ,004$. Selle piiri järgi ei saa 18–34-aastaste alamvalimi koosmõjusid käsitleda kinnitatud leidudena. Seetõttu tõlgendan neid uurimuslike tulemustena, mis vajavad edasist testimist.

Kõige sisukamalt haakus täisvalimi tulemusega varasema valimisharjumuse roll. Korrigeerimata analüüsis oli nii normisõnumi kui ka käivitava sõnumi seos valimiskavatsusega tugevam madalama varasema valimisharjumusega vastajate seas. Käivitav sõnum on kooskõlas rakenduslike kavatsuste loogikaga: konkreetse hääletamisplaani aktiveerimine võib olla kasulikum neile, kellel varasem osalusharjumus ei juhi käitumist automaatselt. Kui valimine on inimese jaoks juba tugev harjumus, võib tal olla plaan või rutiin niigi olemas. Kui varasem valimisharjumus on nõrgem, võib lühike plaanile suunav sõnum aidata siduda üldise kavatsuse konkreetse tegevusega.

Normisõnumi puhul võib tulemus viidata sellele, et eakaaslaste osalusele viitav info võis nõrgema harjumusega vastajatele toimida sotsiaalse vihjena. Teisisõnu võib sõnum „teised minusugused osalevad“ olla asjakohasem neile, kelle jaoks valimine ei ole veel iseenesestmõistetav käitumisrutiin. Seda tõlgendust tuleb siiski käsitleda ettevaatlikult, sest normisõnum ei suurendanud mõõdetud normitaju ning see koosmõju ilmnnes eeskätt alamvalimisis.

Kolmandaks ilmnnes normisõnumi ja kavatsuse-käitumise lõhe tunnetuse koosmõju. Üht võimalikku tõlgendust pakub normi mõju erinev rakendumine eri valijatüüpide seas. Eakaaslaste osalusele viitav info võib olla informatiivsem neile, kelle peamine takistus on kavatsuse puudumine või ebakindlus, mitte selle elluviimine. Inimene, kes tunnetab oma kavatsust haavatavamana, ei pruugi vajada infot teiste käitumise kohta, vaid pigem konkreetset tuge, mida

käitumiseks üle viia. Selle tõlgenduse oluline piirang on, et käivitava sõnumi ja sama tunnetuse koosmõju ei olnud statistiliselt oluline, mistõttu need andmed ei tõenda, et käivitav sõnum oleks selle alarühma jaoks tõhusam alternatiiv. Lisaks ilmnes koosmõju ainult alamvalimis, mitte täisvalimis. Kuna koosmõjude analüüs oli täiendav ning mudelis testiti mitut võimalikku interaktsiooni, käsitlen neid tulemusi uurimuslike mustritena, mitte kinnitatud mõjudena.

Kokkuvõtvalt avaldub ka nooremate täiskasvanute seas tingimuslik pilt. SMS-sõnum võib olla asjakohane siis, kui sõnum vastab konkreetsele käitumuslikule takistusele: ebakindlale hääletamisplaanile, nõrgale osalusharjumusele või tähelepanu hajumisele. Kui peamine takistus on aga vähene tajutud poliitiline mõjususe ehk uskumus, et inimese häälest ei sõltu midagi, võib lihtne meeldetuletus või hääletamisplaani aktiveerimine jääda ebapiisavaks. Sellisel juhul võivad olla vajalikud sekkumised, mis ei piirdu hääletamise praktilise meeldetuletamisega, vaid tugevdavad osalemise tajutud tähenduslikkust ja seost inimese enda mõjuga poliitilises protsessis.

Töö panus

Käesolev töö panustab kahel viisil. Esiteks panustab töö sellega, et eeltestib Eesti kontekstis veebipõhise vinjetiekspriimendi abil SMS-põhist sekkumisloogikat, mille eesmärk on toetada valimiskavatsuse elluviimist. Eesti on selleks eripärane kontekst, sest internetihääletuse laialdase leviku tõttu ei seisne käivitava sõnumi võimalik roll üksnes füüsilise ligipääsu ületamises, vaid selles, kas inimene märkab, ajastab ja realiseerib oma hääletamiskavatsuse. Teiseks näitab töö, kuidas erinevaid käitumuslikke mehhanisme rõhutavaid valimisteavitusi saab veebipõhise vinjetiekspriimendiga eksperimentaalselt testida enne ressursimahukate välikatsete läbiviimist. See on praktikute jaoks oluline panus, sest võimaldab sõnumiideede ja sihtrühmaspetsiifiliste mehhanismide testimist piiratud ressursidega enne, kui asutakse valimisperiodil tegeliku sekkumise juurde.

Praktilised järeldused

Praktiliste järelduste tegemisel eristan kahte tasandit. Osa järeldusi tuleneb otseselt käesoleva uuringu tulemustest, osa on pigem suunised edasiseks testimiseks.

Tulemuste põhjal väärub käivitav ehk hääletamisplaani konkretiseeriv sõnum edasist testimist riikliku valimiskommunikatsiooni kontekstis. Sõnum ei pruugi olla kõigi valijate jaoks ühesuguse mõjuga, kuid see on laialdaselt saadav, lihtsustades andmekaitse küsimusi, mis kaasneksid

varasema osalusandmete põhise sihtimisega. Sõnum peaks olema piisavalt üldine, et sobida laiemale valijaskonnale, kuid piisavalt konkreetne, et aidata vastajal hääletamist tegevusena läbi mõelda. Sisuliselt aitab see eelkõige neid, kelle valimisharjumus on nõrgem ja kelle puhul üldine kavatsus vajab konkreetset käitumuslikku tuge. Teiseks osutavad tulemused sellele, et tõenduspõhise deskriptiivse normisõnumi väljatöötamine on Eesti kontekstis keeruline ja edasine arendus võiks liikuda injunktiivse normi suunal, mis seostub vastaja lähemate inimestega.

SMS-i kui mobiilteavituskanaali praktiline eelis Eestis seisneb selle potentsiaalselt laias katvuses. TTJA andmetel kasutas 2024. aasta lõpu seisuga mobiilset sidet ligi 2 miljonit SIM-kaardi omanikku (Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, 2025). Kuigi see arv ei võrdu otseselt unikaalsete valijate arvuga, võib SMS olla laia ulatusega kanal, mis ei eelda kasutajalt eelnevat registreerimist ega rakenduse allalaadimist. Kui tulevane välikatse näitaks, et SMS-sõnum vähendab osaluslõhet mõne protsendipunkti võrra, oleks see täiendavates hääldes märkimisväärne, eriti kohalike omavalitsuste valimistel, kus mandaatide jaotus võib mõnedes piirkondades sõltuda väikestest muutustest osaluses.

Järgnevad järeldused on hüpoteetilisemad ja tuginevad pigem teoreetilistele kaalutlustele kui käesoleva uuringu otsestele andmetele. Üks selge sihtrühm tulevaste sekkumiste testimiseks on esmavalijad. Nende puhul ei ole vaja kasutada varasema hääletamiskäitumise andmeid, sest sihtrühm on määratletav valimisõiguse esmakordse tekkimise kaudu. Kohalike omavalitsuste valimistel on esmavalijateks 16-aastaseks saanud noored, riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimistel 18-aastaseks saanud valijad. Just selles rühmas on hääletamisviisi ja -aja läbimõtlemine teoreetiliselt oluline, sest varasem osalus kogemus puudub või on piiratud.

Sõnumi ajastus väärrib eraldi testimist. SMS-i tugevus seisneb mitte ainult skaleeritavuses, vaid ka võimaluses jõuda inimeseni hetkel, mil hääletamine on tegelikult võimalik. Käivitavat sõnumit võiks testida e-hääletamise alguses, e-hääletamise viimasel päeval ja valimispäeva eel. Samuti võiks katsetada kaheosalist sekkumist, kus esimene sõnum aitab plaani kujundada ja teine tuletab plaani valimisperioodi lõpus meelde.

Edasised uurimissuunad

Järgmine samm peaks olema välikatse päris valimisperioodil. Selline disain lahendab korraga mitu käesoleva uuringu peamist piirangut. Kavatsuse asemel saaks tulemusmõõdikuks tegelik

valimisosalus. Vinjeti asemel saadetakse reaalne SMS, mis jõuab vastajateni hetkel, mil hääletamine on praktiliselt võimalik. Opt-in valimi asemel saaks kasutada riiklikku SMS-kanalit, mis võimaldaks jõuda ka nende valijateni, kelle valimiskavatsus on ebakindlam ja kelle puhul käesolev uuring viitab, et SMS-sõnumi mõju võiks olla tugevam. Käesoleva uuringu tulemustest tulenevalt oleks edasine välikatse mõttekas üles ehitada faktoriaalse disainina, mis võimaldaks samaaegselt testida nii sõnumi sisu kui ka ajastust. Ühe võimaliku 2×2 disaini puhul varieeritaks sõnumi tüüpi (käivitav vs neutraalne meeldetuletus) ja saatmise ajastust (e-hääletamise algus vs valimispäeva eel). Selline ülesehitus võimaldaks tuvastada nii peamõjusid kui ka koosmõjusid ning hinnata, milline kombinatsioon on praktilises rakenduses kõige asjakohasem. Selline uuring eeldaks siiski selget õiguslikku, eetilist ja andmekaitsealust, sest sekkumistingimuse sidumine hääletamisinfo ei saa toimuda ilma vastava loa ja privaatsust kaitsvate lahendusteta.

Lisaks välikatsele võiks mehhanismipõhine kaardistamine jätkuda veebipõhiste eeltestidena. Käesoleva uuringu tulemused viitavad, et SMS-sõnumi mõju ei ole universaalne, vaid sõltub vastaja käitumuslikust ja psühholoogilisest taustast. Selliseid mehhanismispetsiifilisi küsimusi võib olla raske välikatses uurida, sest tegeliku hääletamise mõõtmine ning samaaegselt detailsete psühholoogiliste näitajate kogumine oleks keerukas. Veebikatsed sobiksid seetõttu eeltestiks, kus saab võrrelda erinevaid sõnumitüüpe ja tuvastada, millistele alarühmadele need mõjuvad, enne kui kõige perspektiivikamad sõnumid viiakse välikatsesse. Üks konkreetne mehhanism, mida tasub edasi täpsustada, on normimehhanism. Kuna käesolev uuring viitab, et hinnang sellele, kuivõrd vastaja lähedased peavad valimist oluliseks, on valimiskavatsusega tugevamalt seotud kui hinnang sellele, kui suur osa eakaaslastest tegelikult valimas käib, oleks loogiline järgmine samm testida injunktiivset normi rõhutavat sõnumit. See võimaldaks kontrollida, kas injunktiivne norm mitte ainult ei seostu valimiskavatsusega, vaid kas seda rõhutav sõnum suudab ka valimiskavatsust suurendada. Laiemalt aitaks selline uurimissuund selgitada, millist tüüpi mobiilipõhine valimisteavitust toetab valimiskavatsuse realiseerumist Eesti valimiskontekstis kõige paremini.

Viited

- Arceneaux, K., & Nickerson, D. W. (2009). Who is mobilized to vote? A re-analysis of 11 field experiments. *American Journal of Political Science*, 53(1), 1–16.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2008.00354.x>
- Bergh, J., Christensen, D. A., & Matland, R. E. (2021). When is a reminder enough? Text message voter mobilization in a European context. *Political Behavior*, 43(3), 1091–1111. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09578-1>
- Blais, A. (2006). What affects voter turnout? *Annual Review of Political Science*, 9, 111–125.
<https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.9.070204.105121>
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., & Reno, R. R. (1991). A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behavior. *Advances in Experimental Social Psychology*, 24, 201–234.
[https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60330-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60330-5)
- Craig, S. C., Niemi, R. G., & Silver, G. E. (1990). Political efficacy and trust: A report on the NES pilot study items. *Political Behavior*, 12(3), 289–314.
<https://doi.org/10.1007/BF00992337>
- Dale, A., & Strauss, A. (2009). Don't forget to vote: Text message reminders as a mobilization tool. *American Journal of Political Science*, 53(4), 787–804.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2009.00401.x>
- Eppler, M. J., & Mengis, J. (2004). The concept of information overload: A review of literature from organization science, accounting, marketing, MIS, and related disciplines. *The Information Society*, 20(5), 325–344.
<https://doi.org/10.1080/01972240490507974>
- European Parliament. (2024). European elections: All you need to know. Info võetud 12. aprill 2026 <https://elections.europa.eu/en/>

- Finkel, S. E. (1985). Reciprocal effects of participation and political efficacy: A panel analysis. *American Journal of Political Science*, 29(4), 891–913.
<https://doi.org/10.2307/2111186>
- Gerber, A. S., & Green, D. P. (2000). The effects of canvassing, telephone calls, and direct mail on voter turnout: A field experiment. *American Political Science Review*, 94(3), 653–663. <https://doi.org/10.2307/2585837>
- Gerber, A. S., Green, D. P., & Larimer, C. W. (2008). Social pressure and voter turnout: Evidence from a large-scale field experiment. *American Political Science Review*, 102(1), 33–48. <https://doi.org/10.1017/S000305540808009X>
- Gerber, A. S., Green, D. P., & Shachar, R. (2003). Voting may be habit-forming: Evidence from a randomized field experiment. *American Journal of Political Science*, 47(3), 540–550. <https://doi.org/10.1111/1540-5907.00038>
- Gerber, A. S., & Rogers, T. (2009). Descriptive social norms and motivation to vote: Everybody's voting and so should you. *The Journal of Politics*, 71(1), 178–191.
<https://doi.org/10.1017/S0022381608090117>
- Gollwitzer, P. M. (1999). Implementation intentions: Strong effects of simple plans. *American Psychologist*, 54(7), 493–503. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.7.493>
- Henn, M., Weinstein, M., & Forrest, S. (2005). Uninterested youth? Young people's attitudes towards party politics in Britain. *Political Studies*, 53(3), 556–578.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2005.00544.x>
- Hirvonen, S., Lassander, M., Sääksvuori, L., & Tukiainen, J. (2024). Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters (Aboa Centre for Economics Discussion Paper No. 157). Aboa Centre for Economics. <https://www.econstor.eu/handle/10419/298451>
- Jüristo, T. (2022, January 9). Tagasivaade valimistele. SALK. Info võetud 16. oktoober 2023
<https://salk.ee/artiklid/tagasivaade-valimistele/>

- Lally, P., van Jaarsveld, C. H. M., Potts, H. W. W., & Wardle, J. (2010). How are habits formed: Modelling habit formation in the real world. *European Journal of Social Psychology*, 40(6), 998–1009. <https://doi.org/10.1002/ejsp.674>
- Malhotra, N., Michelson, M. R., Rogers, T., & Valenzuela, A. A. (2011). Text messages as mobilization tools: The conditional effect of habitual voting and election salience. *American Politics Research*, 39(4), 664–681. <https://doi.org/10.1177/1532673X11398438>
- Nickerson, D. W., & Rogers, T. (2010). Do you have a voting plan? Implementation intentions, voter turnout, and organic plan making. *Psychological Science*, 21(2), 194–199. <https://doi.org/10.1177/0956797609359326>
- Price, V., & Zaller, J. (1993). Who gets the news? Alternative measures of news reception and their implications for research. *Public Opinion Quarterly*, 57(2), 133–164. <https://doi.org/10.1086/269363>
- Riigi Infosüsteemi Amet. Eesti äpp. Info võetud 3. aprill 2026 <https://www.ria.ee/riigi-infosustem/personaaliik/eesti-app>
- Riigi valimisteenistus. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised 2021. Valimised Eestis. Info võetud 7. märts 2026 <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/kohaliku-omavalitsuse-volikogu-valimised/kohaliku-omavalitsuse-volikogu-valimised-2021>
- Riigi valimisteenistus. Riigikogu valimised 2023. Valimised Eestis. Info võetud 7. märts 2026 <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/riigikogu-valimised/riigikogu-valimised-2023>
- Riigi valimisteenistus. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised 2025. Valimised Eestis. Info võetud 7. märts 2026 <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/kohaliku-omavalitsuse-volikogu-valimised/kohaliku-omavalitsuse-volikogu-valimised-2025>

Riigi valimisteenistus. Elektroonilise hääletamise statistika. Valimised Eestis. Info võetud 7. märts 2026 <https://www.valimised.ee/et/valimiste-arhiiv/elektroonilise-haaletamise-statistika>

Sheeran, P., & Webb, T. L. (2016). The intention–behavior gap. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(9), 503–518. <https://doi.org/10.1111/spc3.12265>

Smets, K., & van Ham, C. (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral Studies*, 32(2), 344–359. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2012.12.006>

Statistikaamet. RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar. Statistika andmebaas. Info võetud 7. märts 2026 https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021

Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet. (2025). Elektroonilise side valdkonnas toimunud areng 2024. aastal. <https://ttja.ee/sites/default/files/documents/2025-04/Side%20aastaraamat%202024.pdf>

Trope, Y., & Liberman, N. (2010). Construal-level theory of psychological distance. *Psychological Review*, 117(2), 440–463. <https://doi.org/10.1037/a0018963>

Lisad

Lisa 1. Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sandra Truija,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “**Kui kavatsus ei saa teoks: valimiskäitumise toetamine SMS-põhise sekkumisega**”, mille juhendaja on Andero Uusberg, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sandra Truija

Lisa 2. Uuringus kasutatud küsimustik

Küsimustiku täitmine

Täname, et osaled uuringus!

Uuring viiakse läbi Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi magistritöö raames.

Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 3 minutit.

Anna julgelt esimene pähetulev vastus. Õigeid ega valesid vastuseid siin ei ole.

Sul on õigus uuringust igal hetkel loobuda, olenemata täitmise staadiumist. Vastamine on anonüümne ja identifitseerimist võimaldavaid andmeid ei koguta.

Küsimuste korral kirjutada uuringut läbiviivale magistrandile: truijasn@ut.ee

1. Millisesse kuupäeva vahemikku jääb su sünnipäev?

Vastusevariandid:

- kuu 1.–10. päev

- kuu 11.–20. päev

- kuu 21.–31. päev

Vinjett

Kujuta ette, on tavapärase nädal su elus ning alanud on kohalike omavalitsuste valimised.

Esmaspäeval algas eelhääletamine ja pühapäeval on valimispäev.

Nüüd kujuta ette, et näed oma telefonil sõnumit Vabariigi Valimiskomisjonilt:

Sõnumiversioon 1: kontrollsõnum

Tere! KOV valimised on alanud. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee

Sõnumiversioon 2: normisõnum

Tere! KOV valimised on alanud.
Iga teine sinu eakaaslastest kasutab võimalust oma hääl anda. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas.
Info: valimised.ee

Sõnumiversioon 3: käivitav sõnum

Tere! KOV valimised on alanud.
Et hääl antud saaks, mõtle läbi, kus ja millal valida.
Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee

2. Kui tõenäoliselt sa...

Vastamisskaala:

1 = kindlasti mitte 2 3 4 5 6 7 = täiesti kindlalt

Väited:

- Hääletad kohe täna
- Hääletad internetis enne pühapäeva
- Hääletad mõnes valimisjaoskonnas enne pühapäeva
- Hääletad pühapäeval oma valimisjaoskonnas

3. Nüüd kujuta ette, et valima minek on jäänud pühapäevale. Sa jõuad jaoskonda, kus on mingil põhjusel väga pikk järjekord. Pane kirja, mitu minutit sa oled nõus ootama, et oma hääl anda.

Vastus: arvuline vastus minutites

4. Mil määral nõustud järgmiste väidetega?

Vastamisskaala:

1 = ei nõustu üldse 2 3 4 5 6 7 = nõustun täielikult

Väited:

- Ma jälgin Eesti poliitikat
- Valimas käimine on minu sõprade jaoks oluline
- Mul on raske otsustada, kelle poolt hääletada
- Võib juhtuda, et mul jääb valimata isegi kui plaanin seda teha
- Ma käin iga kord valimas
- Minu häälest ei sõltu mitte midagi

5. Mitu protsenti (%) sinu eakaaslastest käib sinu arvates valimas?

Vastus: arvuline vastus protsentides

6. Mis on su vanus?

Vastusevariandid:

- 16–24
- 25–34
- 35–44
- 45–64
- 65+

7. Kui tahad midagi lisada, pane see siia kirja. Vastus: avatud tekstiväli

Lisa 3. SMS sõnastuste katsetamine

Kood	Sõnastus	käitumismehhanismid	Faktipõhi	Puhtus testi mõttes
KONTROLL				
K	Tere! KOV valimised on alanud. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Puhas info Ainult praktiline teave. Ei sisalda normi, üleskutset ega plaanimiselementi.	Täpne Faktid on kontrollitavad ja täpsed.	Puhas baastingimus Võimaldab mõõta normisõnumi ja käivitava sõnumi puhas efekti.
NORM				
N*	Tere! KOV valimised on alanud. Lauluväljakutäis sinu eakaaslaste annab sel nädalal oma hääle – anna sina ka. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Kirjeldav norm Lähikond (eakaaslased) Visuaalne mass Lauluväljak ankurdab abstraktse arvu konkreetseks kujutuspildiks Self-referencing "anna sina ka" – isiklik pöördumine	Ebatäpne ankur Lauluväljak ~90 000-100 000, tegelik hääletajate arv ~65 000. .	Kolm mehhanismi Norm + visuaalne mass + self-referencing. Sarnane Gerber & Rogersi (2009) HTO skriptiga – kaitstav, aga mitte puhas norm.
NORM – ALTERNATIIVID				
N1	Tere! KOV valimised on alanud. Iga teine sinu eakaaslastest kasutab oma võimalust hääle anda. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Kirjeldav norm Lähikond (eakaaslased) Kaotuse freiming "kasutab võimalust" → ressurs mis aegub	Optimistlik 25–34 osalus ~41%, mitte 50%	Kaks mehhanismi Norm + kaotuse freiming. Raske eristada kumma tõttu efekt ilmneb.
N2	Tere! KOV valimised on alanud. Sinu eakaaslastest käib iga teine valimas, valida saad ka sina. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Kirjeldav norm Lähikond (eakaaslased) Self-referencing "valida saad ka sina" – isiklik pöördumine	Optimistlik 25–34 osalus ~41%, mitte 50%	Kaks mehhanismi Norm + self-referencing. Identne struktuur Dale & Straussiga (2009) – kaitstav.
N3	Tere! KOV valimised on alanud. Lauluväljakutäis sinu eakaaslaste lähed sel nädalal valida. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Kirjeldav norm Lähikond (eakaaslased) Visuaalne mass Ilma self-referencinguta – puhtam kui N*	Ebatäpne ankur Lauluväljak	Suhteliselt puhas Norm + visuaalne mass on sama mehhanismi tugevdus. Ei sisalda üleskutset.
N4	Tere! KOV valimised on alanud. Eestis käib valimas iga teine. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Kirjeldav norm Üldrahvastiku norm Lähikond puudub Abstraktne 'eestlane', mitte isiklik viide	Küsitav KOV üldosalus ~58% – 'enamik' oleks täpsem kui 'iga teine' - iga teine on kujundlikum samas	Puhas norm Üks mehhanism. Identne Gerber & Rogersi (2009) HTO skripti loogikaga.
KÄIVITAV variant				
KÄ	Tere! KOV valimised on alanud. Mõtle juba praegu läbi, millal ja kuidas sa hääletad. Laupäevani saad eelhääletada jaoskonnas või internetis, pühapäeval vaid jaoskonnas. Info: valimised.ee	Implementation intentions Gollwitzer (1999), Nickerson & Rogers (2010) Sunnib moodustama if-then plaani: millal + kuidas. Kavatsuse–käitumise lõhe ületamine.	Täpne Ei sisalda statistikat – faktitäpsuse probleem ei kehti.	Puhas mehhanism Üks mehhanism – konkreetne plaanimine. Selgelt teooriast tuletatud ja küsimustikus eraldi mõõdetav.

Lisa 4. Katsesse kutsumise reklaamid

 TÜ psühholoogia instituut
Sponsored

Pole vahet, kas käid valimas või mitte, sinu vastused on meile olulised.

Osale välkuuringus [Learn More](#)

 TÜ psühholoogia instituut
Sponsored

Valid või ei vali – selles pole küsimus!
Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi magistrandi uuring otsib vastajaid.
Pole vahet, kas käid valimas või mitte, sinu vastused on meile olulised.

Osale välkuuringus [Learn More](#)

 TÜ psühholoogia instituut
Sponsored

Valid või ei vali – selles pole küsimus!
Tartu Ülikooli psühholoogia instituudi magistrandi uuring otsib vastajaid.
Pole vahet, kas käid valimas või mitte, sinu vastused on meile olulised.

Link küsimustikule:
<https://forms.cloud.microsoft/e/EMAAa4BibP>

FORMS.OFFICE.COM
forms.office.com [Learn more](#)

Lisa 5. Valimiskavatsuse alamõõdikute täiendavad analüüsid

Põhitekstis kasutasin valimiskavatsuse peamise sõltuva muutujana valimiskavatsuse kõrgeimat näitajat. Lisaks analüüsisin eraldi ka nelja hääletamisviisi puudutavat alamõõdikut. Selle eesmärk oli hinnata, kas sõnumitingimuste erinevus ilmneb mõne konkreetse hääletamisviisi kavatsuse lõikes.

Tabel 9

Valimiskavatsuse nelja alamõõdiku kirjeldav statistika

Alamõõdik	N	M	SD
Hääletaks kohe täna	826	3,22	2,00
E-hääletaks enne pühapäeva	826	4,79	2,30
Hääletaks valimisjaoskonnas enne pühapäeva	826	2,46	1,81
Hääletaks pühapäeval valimisjaoskonnas	826	2,84	2,18

Märkus. M = keskmine; SD = standardhälve. Kõik alamõõdikud olid mõõdetud skaalal 1–7, kus suurem väärtus tähistab suuremat hääletamiskavatsust.

Tabel 10

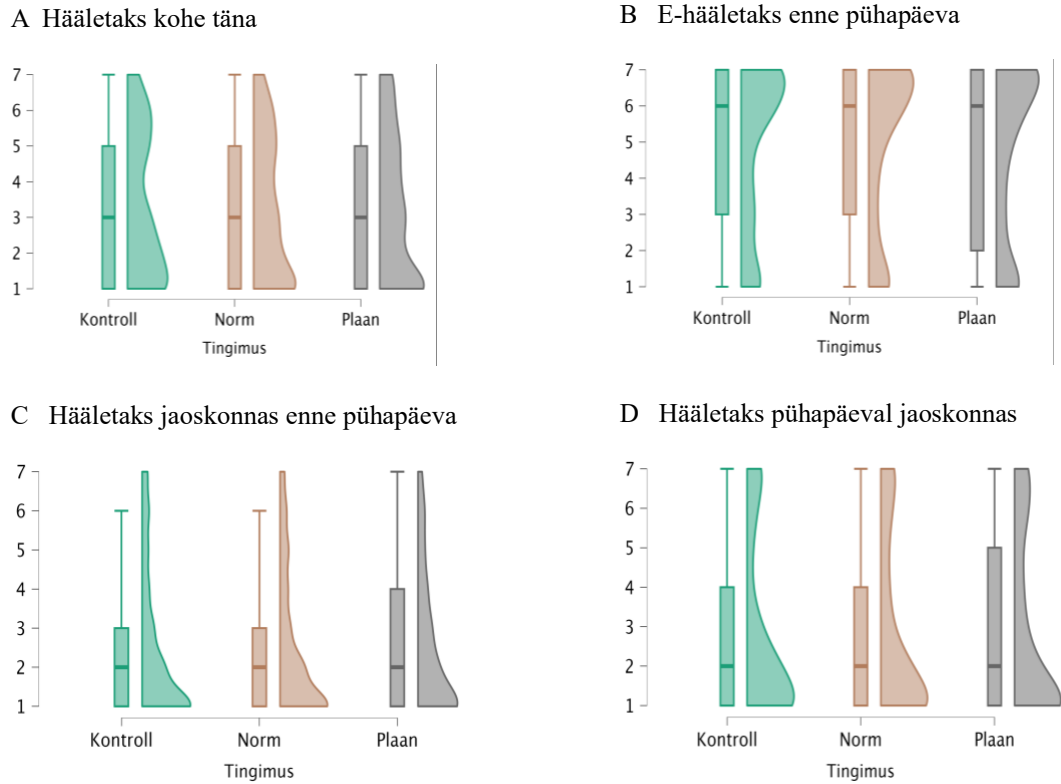
Valimiskavatsuse alamõõdikute võrdlus sõnumitingimuste lõikes

Valimiskavatsuse mõõdik	Kontroll M (SD)	Norm M (SD)	Plaan M (SD)	F	p	η^2
Hääletaks kohe täna	3,28 (2,02)	3,21 (1,98)	3,17 (2,02)	0,23	,796	< ,001
E-hääletaks enne pühapäeva	4,80 (2,25)	4,85 (2,28)	4,72 (2,36)	0,24	,789	< ,001
Hääletaks jaoskonnas enne pühapäeva	2,42 (1,84)	2,44 (1,80)	2,51 (1,79)	0,19	,824	< ,001
Hääletaks pühapäeval jaoskonnas	2,79 (2,17)	2,83 (2,16)	2,90 (2,21)	0,19	,827	< ,001

Märkus. Tabelis on esitatud ühefaktorilise dispersioonanalüüsi tulemused. Kõigi alamõõdikute puhul olid vabadasastmed $F(2, 823)$.

Tulemused näitasid, et ükski neljast alamõõdikust ei erinenud sõnumitingimuste lõikes statistiliselt oluliselt. Seega ei muutnud alamõõdikute analüüs põhitekstis esitatud järeldust: normi- ega käivitava sõnumi puhul ei ilmnunud kontrolltingimusega võrreldes kõrgemat keskmist valimiskavatsust.

Joonis 7. Valimiskavatsuse alamõõdikute jaotused katsetingimuste lõikes

Märkus. Joonisel on esitatud nelja valimiskavatsuse mõõdiku jaotused katsetingimuste lõikes. Skaala ulatus 1-7, kus suurem väärtus tähistab suuremat hääletamiskavatsust.

Valimiskavatsuse alamõõdikute võrdlus 18–34-aastaste alamvalimis

Täiendavalt kontrollisin samu valimiskavatsuse alamõõdikuid 18–34-aastaste alamvalimis. Selle eesmärk oli hinnata, kas sõnumitingimuste erinevus ilmneb nooremate täiskasvanute seas mõne konkreetse hääletamisviisi kavatsuse lõikes. Tulemused ei muutnud põhittekstis esitatud järeldust, mille kohaselt normi- ega käivitava sõnumi puhul ei ilmnenu kontrolltingimusega võrreldes kõrgemat keskmist valimiskavatsust.

Tabel 11

Valimiskavatsuse alamõõdikute võrdlus sõnumitingimuste lõikes 18–34-aastaste alamvalimis

Muutuja	F	p	ηp^2
Hääletaks kohe täna	1,13	,324	,005
E-hääletaks enne pühapäeva	0,30	,744	,001
Hääletaks jaoskonnas enne pühapäeva	1,33	,266	,006
Hääletaks pühapäeval jaoskonnas	0,29	,748	,001

Märkus. Tabelis on esitatud ühefaktorilise dispersioonanalüüsi tulemused. Kõigi valimiskavatsuse üksikvaidete puhul olid vabadusastmed $F(2, 472)$.

